

Anticipirano odlučivanje u Republici Hrvatskoj

Ukić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:028014>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za obiteljsko pravo

Katarina Ukić

ANTICIPIRANO ODLUČIVANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivan Šimović

Zagreb, rujan 2022.

**REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET**

Student:

Katarina Ukić

Naslov diplomskog rada:

ANTICIPIRANO ODLUČIVANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Kolegij:

OBITELJSKO PRAVO

Mentor:

izv. prof. dr. sc. Ivan Šimović

Zagreb, rujan 2022.

SAŽETAK

U ovom radu analizira se institut anticipiranog odlučivanja, temelj tog instituta se prikazuje kroz pravo na autonomiju i samoodređenje pojedinca. Objasnen je i korijen same riječi, povijesni razvoj instituta te komparativni prikaz anglosaksonskog i kontinentalnoeuropskog pravnog kruga u ovom području. Definiran je i objasnen institut anticipirane punomoći i anticipirane naredbe, uz teoretsku podjelu na dvije osnovne vrste. Nadalje kroz tri cjeline obrađeno je anticipirano odlučivanje prema Obiteljskom zakonu, anticipirano odlučivanje osoba nesposobnih za odlučivanje te anticipirano odlučivanje pacijenata. Prikazana je uloga javnog bilježnika te je objasnen pojam i institut javnobilježničkog akta, Registra anticipiranih naredbi i punomoći te solemnizirane isprave. Na kraju su navedeni izazovi koji se javljaju prilikom reguliranja ovog instituta, dok se u zaključku navode prednosti i nedostaci trenutnog sustava te moguće ideje za napredak u korištenju ovog instituta.

Ključni pojmovi: anticipirano odlučivanje, anticipirana naredba, anticipirana punomoć, anticipirana odluka, obvezujuća izjava, javnobilježnička isprava, javnobilježnički akt.

SUMMARY

In this work, the institute of anticipatory decision-making is analyzed, the basis of this institute is shown through the right to autonomy and self-determination of the individual. The root of the word itself, the historical development of the institute and a comparative presentation of the Anglo-Saxon and continental European legal circles in this area are also explained. The institution of anticipated power of attorney and anticipated order is defined and explained, with a theoretical division into two basic types. Furthermore, anticipated decision-making according to the Family Law, anticipated decision-making for persons incapable of decision-making, and anticipated decision-making for patients are dealt with through three units. The role of a notary public is presented and the concept and institution of a notary act, the Register of anticipated orders and powers of attorney and solemnized documents are explained as well. At the end, the challenges that arise when regulating this institute are listed, while the advantages and disadvantages of the current system and possible ideas for progress in the use of this institute are listed in the conclusion.

Key terms: advance decision, advance directives, advance agreement, advance statements, binding declaration, notarial document, notarial act.

Izjava o izvornosti

Ja, Katarina Ukić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Katarina Ukić

Sadržaj

1. UVOD	1
2. ANTICIPIRANO ODLUČIVANJE.....	2
2.1. Pojam.....	2
2.2. Definicija i vrste anticipiranih naredbi.....	3
2.3. Razvoj instituta i utjecaj stranog zakonodavstva	3
2.3.1. Neobvezujući europski dokumenti.....	5
3. ANTICIPIRANO ODLUČIVANJE PREMA OBITELJSKOM ZAKONU	8
3.1. Načela obiteljskog prava u institutu anticipirane naredbe	9
3.2. Određivanje skrbnika djetetu.....	10
4. ANTICIPIRANO ODLUČIVANJE OSOBA NESPOSOBNIH ZA ODLUČIVANJE.....	12
4.1. Obvezujuća izjava i osoba od povjerenja	12
4.2. Određivanje skrbnika u slučaju lišenja poslovne sposobnosti	15
5. ANTICIPIRANO ODLUČIVANJE PACIJENATA.....	17
5.1. Pravo pacijenta na suodlučivanje.....	18
5.2. „Biološka oporuka“ – „pravo na smrt“	21
5.3. Odlučivanje o presađivanju organa	23
6. JAVNI BILJEŽNICI KAO OSOBE OVLAŠTENE ZA SASTAVLJANJE I SOLEMNIZACIJU ANTICIPIRANIH ODLUKA	24
6.1. Oblik anticipiranih naredbi	24
6.2. Sadržaj anticipiranih naredbi.....	27
6.2. Očevidnik anticipiranih naredbi	28
7. IZAZOVI ANTICIPIRANE NAREDBE.....	30
8. ZAKLJUČAK.....	34
9. LITERATURA.....	36

1. UVOD

Danas, pojedinac ima pravo na autonomiju odnosno ima pravo postupati prema vlastitim uvjerenjima te izabrati put kojim će ići da bi ostvario svoje legitimne ciljeve. Pravo na samoodređenje definiramo kao pravo pojedinca da o aspektima svog života odlučuje sam, bez intervencije tijela vlasti, a za slučaj intervencije ona mora biti uz legitimni cilj tog ograničenja. Mogućnost samostalnog odlučivanja o vlastitim pravima, potrebama i interesima te obveza poštovanja tako izražene volje ima temelje u mnogim stranim i domaćim pozitivnim propisima. Tako proizlazi iz Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹, Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom², Konvencije o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskih bića glede primjene biologije i medicine³, Ustava Republike Hrvatske⁴, Obiteljskog zakona⁵, Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama⁶, Zakona o zaštiti prava pacijenata⁷, Zakona o zdravstvenoj zaštiti⁸ te neobvezujućim preporukama i rezolucijama Vijeća Europe.⁹

Upravo se mogućnost samostalnog odlučivanja povezuje s institutom poslovne sposobnosti osobe. Ako neka osoba nema poslovnu sposobnost ili nije sposobna poduzimati određene poslove i štiti svoje interese, bilo zbog maloljetnosti ili duševnih smetnji, onda tu osobu zastupa njezin zakonski zastupnik – skrbnik ili roditelj.¹⁰

Izazovi nastaju upravo tada, kada pojedinac nema mogućnost samostalno odlučivati. Kao jedan od instrumenata kojima se u takvim situacijama želi održati načelo autonomije i prava pojedinca na samoodređenje jest anticipirano odlučivanje. Anticipirano odlučivanje je institut koji pojedincu, za slučaj njegove eventualne buduće nesposobnosti za donošenje odluka o pojedinim aspektima života, ipak omogućava izražavanje volje, želje i ostvarivanje njegovih interesa.

¹ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 18/1997., 6/1999., 14/2002., 13/2003., 9/2005., 1/2006. i 2/2010

² Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, 6/2007., 5/2008.

³ Konvencija o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudskih bića glede primjene biologije i medicine, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 13/2003

⁴ Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014

⁵ Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/2015, 98/2019, 47/2020

⁶ Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine br. 76/2014

⁷ Zakon o zaštiti prava pacijenata, Narodne novine, br. 169/2004, 37/2008

⁸ Zakon o zdravstvenoj zaštiti, Narodne novine br. 100/2018, 125/2019, 133/2020, 147/2020, 136/2021

⁹ Župan, I., Anticipirana naredba u duhu Hrvatskog zakonodavstva, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i prakse 2021., str. 527.

¹⁰ Milas Klarić, I., Anticipirana naredba u Pravni status skrbnika kao jamstvo zaštite ljudskih prava odraslih, Doktorska disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu, 2010., str. 233.

Ideja slobode čovjeka, samostalnosti u odlučivanju i autonomije tema je mnogih rasprava već stoljećima, a brojnost pozitivnih propisa koji uređuju to područje rezultat su potrebe pravnog uređenja istog. Stoga, cilj ovog rada je objasniti osnove anticipiranog odlučivanja te iznijeti probleme i rješenja vezana za izazove koji se javljaju s obzirom na kratku povijesti ovog instituta.

2. ANTICIPIRANO ODLUČIVANJE

2.1. Pojam

Korijen riječi anticipacija dolazi od latinske riječi *anticipatio*, što znači predviđanje ili očekivanje budućih događaja. Stoga, anticipirano odlučivanje je jedan od načina na koji osoba može unaprijed donijeti važne odluke za svoj budući život, za slučaj svoje nesposobnosti ili nemogućnosti samostalnog odlučivanja u budućem vremenu.¹¹

U stranoj literaturi za institut anticipirane naredbe postoji više termina, ali najčešći je *advance directives*.¹² Uz taj termin, postoje i drugi koji se mogu koristiti kao sinonimi ili kako bi označili sadržajno različite pojmove koji mogu biti nešto uži ili širi. Tako osim *advance directives*, u literaturi i zakonodavstvima nalazimo pojmove *prior directvies*, *advance refusalas*, *advance statements*, *advance agreements*, *living wills* itd.¹³

Termin *advance directives* u prijevodu na hrvatski jezik znači anticipirana naredba odnosno odluka koja je rezultat anticipiranog odlučivanja. Anticipirano odlučivanje građana skup je pravnih poslova kojima je svrha da se unaprijed odrede, definiraju i dokumentiraju određene buduće situacije te da se tim formalno-pravnim aktima i punomoćnicima koji su na temelju njih imenovani očituje volja i ostvare učinci davatelja takvih izjava i punomoći.¹⁴ Stoga su termini poput anticipirane naredbe, anticipiranog odlučivanja i anticipirane odluke sinonimi koje povezuje ista svrha donošenja i evidentiranja odluka za slučaj buduće nesposobnosti očitovanja volje.

¹¹ Župan, I., *op. cit.*, bilj. 9., str. 527.

¹² Milas Klarić, I., *op. cit.*, bilj. 10., str. 235.

¹³ *Ibidem* str. 235. i 236.

¹⁴ Nikolić, V., Hobljaj, H., Grbac, M., Anticipirano odlučivanje građana u Republici Hrvatskoj, Javni bilježnik, 25, 2021., 48, str. 30.

2.2. Definicija i vrste anticipiranih naredbi

Anticipirana naredba institut je privatnog prava, najčešće se javlja u području statusnog i obiteljskog prava kao jednostrana izjava volje koja će svoje pravne učinke proizvoditi tek kad nastupe neke specifične okolnosti. Pravni učinak takve naredbe nastupa u trenutku kada osoba koja ju je sastavila trajno ili privremeno izgubi poslovnu sposobnost.¹⁵ Drugim riječima, anticipirana naredba se sastavlja u trenutku kada je osoba koja ju sastavlja još uvijek poslovno sposobna, ali njezini pravni učinci su odgođeni za slučaj eventualne buduće nesposobnosti. Učinak naredbe može biti dvojak, što dovodi do toga da se anticipirane naredbe mogu podijeliti u dvije skupine ovisno o učincima koje proizvode.¹⁶ Tako prvu skupinu čine naredbe koje same po sebi predstavljaju očitovanje volje osobe o postupanju u konkretnim, točno navedenim situacijama. U tim vrstama anticipiranih naredbi osoba u trenutku dok je još sposobna za donošenje odluka, odlučuje o svojim pravima i interesima. Najčešće se takve naredbe javljaju u situacijama koje se odnose na zdravlje, poput liječenja i medicinskih zahvata.¹⁷ Drugu skupinu čine anticipirane punomoći koje predstavljaju naredbe kojima se imenuje osoba koja će za odnosno umjesto osobe sastavljača donositi odluke. To je osoba od povjerenja koju je sastavljač anticipirane naredbe izrijeком ovlastio da u određenim stvarima očitovanjem svoje volje zapravo nadomješta njegovu volju.¹⁸ U praksi je često anticipirana naredba kombinacija obje skupine, pa tako pojedinac imenuje osobu koja će umjesto nje donositi pojedine odluke, a istovremenu određuje i sadržaj pojedinih budućih odluka. To je posljedica toga što je teško i gotovo nemoguće unaprijed odrediti sve situacije koje se eventualno u budućnosti mogu dogoditi, stoga je određivanje osobe i sadržaja pojedinih odluka najbolje rješenje.¹⁹

2.3. Razvoj instituta i utjecaj stranog zakonodavstva

Anticipirano odlučivanje relativna je novost u hrvatskom zakonodavstvu, s obzirom na to da se prvi put spominje tek u Obiteljskom zakonu iz 2014. godine²⁰, koji je tom institutu

¹⁵ Žganec-Brajša, L., Anticipirane naredbe i roditeljska skrb, Hrvatska pravna revija, srpanj/kolovoz, 2018., str.71.

¹⁶ *Ibidem*

¹⁷ Milas Klarić, I., *op. cit.*, bilj. 10., str. 237.

¹⁸ Žganec-Brajša, L., *op. cit.*, bilj. 15., str.71.

¹⁹ Milas Klarić, I., *op. cit.*, bilj. 10., str. 237.

²⁰ Obiteljski zakon, Narodne novine br. 75/2014, 5/2015. Navedeni zakon trenutno nije važeći jer je nakon odluke Ustavnog suda (U-I-3101/2014 od 12. siječnja 2015. godine) o privremenoj obustavi primjene istog zakona Hrvatski sabor donio novi, trenutno važeći Obiteljski zakon iz 2015. godine.

posvetio minimalni broj zakonskih odredbi. No, u svijetu *common law*-a veći je broj propisa čiji se sadržaj odnosi na područje anticipiranog odlučivanja. Svakako, anticipirane naredbe postoje i u zemljama kontinentalnoeuropskog pravnog kruga (pr. Austrija, Njemačka), samo je broj zakonskih propisa koji uređuju predmetno područje znatno manji nego u onim *common law*-a.²¹

Značajnu ulogu u razvoju ovog instituta ima SAD, koji je već 1990-tih godina donio *Patient Self-Determination Act* (dalje: PSDA) kojim se obvezalo davatelje medicinskih usluga da odraslim osobama odnosno pacijentima pruže informacije o njihovom pravu na sastavljanje anticipiranih naredbi. To je uključivalo pravo osobe da sudjeluje u donošenju odluka koje se tiču njezinog zdravlja, pravo da prihvati ili odbije medicinski tretman te pravo sastaviti *advance directive*. Predmetni zakon je zabranio diskriminatorno ponašanje prema pacijentima koji imaju odnosno nemaju anticipirane naredbe. Raznim edukacijama se podizala svijest o značenju i sadržaju anticipiranih naredbi. Osim pisanog oblika anticipirane naredbe, američki pravni sustav poznaje i usmene pred dva svjedoka ili alternativne koje traže pisani oblik uz ovjeru javnog bilježnika. U SAD-u skoro sve države poznaju neki od oblika anticipiranih naredbi koje se tiču odluka o mentalnom zdravlju.²²

U Engleskoj se za pojam anticipirane naredbe koristi pojam *lasting power of attorney* (dalje: LPA), odnosno anticipirana punomoć koja je regulirana *Mental Capacity Act*-om (dalje: MCA). Anticipirane punomoći moraju biti registrirane u Uredu državnog (javnog) skrbnika. Registrirati punomoć može odrasla osoba koja još uvijek ima sposobnost odlučivanja ili odvjetnik koji to može napraviti u bilo kojem trenutku, ali prije registracije odvjetnik nema ovlasti iz punomoći. Također, MCA predviđa mogućnost da osoba sastavi odluku kojom odbija određeni medicinski zahvat unaprijed za buduće vrijeme.²³

Njemačko zakonodavstvo razlikuje tri oblika odlučivanja za slučaj buduće nesposobnosti raspolaganje pacijenta (*Patientenverfügungen*), punomoć za pitanja zdravlja odnosno (*Vorsorgevollmacht*) i skrbnička punomoć ili punomoć pomoćniku odrasle osobe odnosno *Betreuungsverfügung*.²⁴

Iako je institut anticipirane naredbe novost u pravnom svijetu sve ga više zakonodavstva, a pogotovo iz područja *common law*-a koristi i implementira u svoje sustave.

²¹Milas Klarić, I., *op. cit.*, bilj. 10., str. 249.

²²*Ibidem*, str. 251.-253.

²³*Ibidem*, str. 253.

²⁴*Ibidem*, str. 255.

Najčešće su se takve izjave odnosno naredbe sastavljale u slučaju kada osoba već boluje od određene bolesti i zna da u budućnosti neće biti u stanju izraziti svoju volju, no danas nema zapreke da osim starijih i bolesnih ovu mogućnost koriste i mlađe zdrave osobe.²⁵ Upravo se tako proširilo značenje, ali i upotreba ovog instituta. Anticipirane naredbe nastale su zbog potrebe da osoba samostalno odlučuje u situacijama povezanim sa zdravljem, ali s vremenom se njihov sadržaj proširuje te se danas takve odluke mogu odnositi na različita osobna stanja pa i imovinska prava.

2.3.1. Neobvezujući europski dokumenti

Vijeće Europe 2008. godine donijelo je Nacrt preporuke o načelima koja se odnose na anticipirane naredbe i punomoći (dalje: Nacrt preporuke).²⁶ Nacrt preporuke sadrži sedamnaest načela koja su podijeljena u tri dijela: prvi dio se odnosi na samoodređenje i njegovo promicanje i definiranje, drugi dio odnosi se na anticipirane punomoći, a treći i posljednji dio obrađuje anticipirane naredbe.²⁷

Prvim načelom promiče se pravo na samoodređenje. Nacrt preporuke potiče države članice da u svojim nacionalnim zakonodavstvima osiguraju odraslim osobama mogućnost samoodređenje u slučaju buduće nesposobnosti. Kao osnovne instrumente za ostvarivanje tog cilja smatraju se anticipirane naredbe (*advance directives*) i anticipirane punomoći (*continuing powers of attorney*) kojima se daje prednost u odnosu na druge oblike zaštite.

U drugom načelu nalaze se definicije anticipirane punomoći i anticipirane naredbe. Anticipiranu punomoć (*continuing powers of attorney*) definira se kao mandat odnosno ovlast koju daje sposobna odrasla osoba (*granter*) s učincima koji će nastupiti nakon što ona postane nesposobna. *Granter* je osoba koja je sastavila anticipiranu punomoć i koja prenosi na osobu od povjerenja ovlast da postupa umjesto nje. Anticipiranu naredbu (*advance directives*) sastavlja odrasla osoba i tako određuje obvezujuće naredbe ili izražava želju koje se odnose na različite okolnosti koje će nastupiti u slučaju nesposobnosti odrasle osobe.

Treće načelo razrađuje sadržaj anticipirane punomoći, ali Nacrt preporuke ne sadrži neka apsolutna rješenja nego predlaže neka od mogućih i već prepoznatih sadržaja. Isključene su i ograničene samo psihijatrijske anticipirane naredbe i one koje se odnose na strogo osobna

²⁵ *Ibidem*, str. 234.

²⁶ *Draft Recommendation on Principles concerning Continuing powers of Attorney and Advance Directive for Incapacity and its Explanatory Memorandum*

²⁷ Milas Klarić, I., *op. cit.*, bilj. 10, str. 257.

stanja kao što su prestanak braka ili posvojenje. Sve ostalo, poput različitih ekonomskih, financijskih, zdravstvenih i drugih osobnih stanja može biti sadržaj anticipirane punomoći.

Četvrto načelo određuje imenovanje osobe od povjerenja odnosno zastupnika (*attorney*), a preporuka je da to bude osoba u koju osoba koja sastavlja anticipiranu naredbu ima povjerenja. Postoji mogućnost da se imenuje i više zastupnika koje se može ovlastiti da djeluju zajedno, odvojeno, supsidijarno ili s posebno navedenim ovlastima.

U petom načelu određuje se pisani oblik anticipiranih punomoći. Pisani oblik smatra se pogodnim jer omogućuje lakšu registraciju i smanjuje mogućnost nejasnoća samim time daje veću pravnu sigurnost. Nacrt preporuke je ostavio mogućnost državama članicama da same pronađu najefikasniji način kako osigurati valjanost dokumenta. Uobičajeni načini bi bili datiranje dokumenta, vlastoručni potpis, potpis svjedoka, zastupnika i bilježnika te registracija.

U šestom načelu ostavljena je mogućnost da osoba koja ju je sastavila u bilo kojem trenutku opozove danu punomoć.

Sedmo načelo određuje nastupanje učinaka anticipirane punomoći. I tu je ostavljena mogućnost državama članicama da u svojim zakonodavstvima odrede kada će punomoći proizvesti pravne učinke i način na koji će se odrediti nesposobnost za odlučivanje. Države se najčešće opredjeljuju da će učinak punomoći nastupiti tek kad osoba koja ju je sastavila postane nesposobna. Rijetki su primjeri da učinak nastupi odmah nakon sastavljanja dokumenta ili određivanjem točnog datuma. Također, ne spominje se formalno lišenje poslovne sposobnosti nego je dovoljno da se radi o funkcionalnoj nesposobnosti za donošenje odluka koje su u sadržaju punomoći prenesene zastupniku. Naravno, kad govorimo o nastupanju učinka punomoći, osim faktične odnosno funkcionalne nesposobnosti za donošenje odluka, ne treba isključiti i institut lišenja poslovne sposobnosti.

U osmom načelu otvara se pitanje registracije ili obavještanja o sastavljanju, izmjeni, opozivu ili stupanja na snagu anticipiranih punomoći. Nacrt preporuke ne daje točne i detaljne smjernice te ostavlja državama članicama slobodu, što se i vidi iz raznolikih zakonskih rješenja država članica.

Deveto načelo odnosi se na očuvanje poslovne sposobnosti odrasle osobe koja je sastavila anticipiranu punomoć. Samo sastavljanje punomoći ne bi trebalo determinirati opću poslovnu nesposobnost.

U desetom načelu određuje se uloga i funkcije zastupnika odnosno imenovane osobe od povjerenja. Zastupnik je ovlašten postupati po odredbama anticipirane punomoći i u skladu s interesima sastavljača punomoći. Imenovana osoba odnosno zastupnik trebao bi informirati i obavještavati sastavljača te saslušati i uvažiti njegovo mišljenje. Nacrt preporuke predviđa mogućnost da zastupnik odrasle osobe vodi osobni registar odnosno evidenciju zaprimljenih punomoći, tako bi se olakšalo dokazivanje i provođenje ovlasti iz punomoći.

U jedanaestom načelu regulira se sukob interesa, odnosno izbjegavanje mogućeg sukoba interesa.

Kontrolu zastupnika predviđa dvanaesto načelo, te se predviđa mogućnost imenovanja treće osobe koja bi bila nadležna za kontrolu rada zastupnika. Najbolje rješenje bi bilo imenovanje nadležnog tijela s javnim ovlastima koje bi po službenoj dužnosti obavljalo poslove kontrole rada zastupnika.

Trinaesto načelo predviđa ukidanje ovlasti iz anticipirane naredbe, no i tu se ostavlja mogućnost državama da odrede koje su okolnosti za to. Naravno da bi činjenica nesposobnosti samog zastupnika povlačila za sobom ukidanje ovlasti, ali i postojanje drugih okolnosti može imati istu posljedicu.

U posljednjem, trećem dijelu Nacrta preporuke uređuju se anticipirane naredbe. Četrnaesto načelo određuje da se anticipirane naredbe mogu odnositi na pitanje zdravlja, osobnih stvari te pitanja i odluke o imovini. Također, anticipiranom naredbom može se imenovati i osoba skrbnika. U nacionalnim zakonodavstvima trebalo bi precizirati obuhvaćaju li anticipirane naredbe u području zdravlja i psihijatrijske anticipirane naredbe s ili bez ograničenja.

U petnaestom načelu određuje se učinak anticipiranih naredbi odnosno opseg obvezujućeg karaktera, a ostavlja se mogućnost da se zakonodavstva opredijele za pojedina ograničenja. No, iako neke odredbe neće imati obvezujući učinak prema njima bi se trebalo iskazati poštovanje. Nacrt preporuke naglašava da se odredbe anticipirane naredbe usklađuju s bitno promijenjenim okolnostima.

U šesnaestom načelu preporučuje se pisani oblik anticipiranih naredbi i registracija kao posljedica obvezujućih učinka naredbe, a sedamnaesto načelo predviđa mogućnost opoziva anticipirane naredbe.²⁸

Ovaj Nacrt preporuke nastavak je ideja i načela koje su deset godina ranije donesena u *Preporuci Vijeća Europe o nesposobnim odraslim osobama R(99)4*. Ta Preporuka sadrži suvremena načela autonomije i samoodređenja kod zaštite osoba s duševnim smetnjama te je jedan od glavnih dokumenata za to područje.²⁹

Svih sedamnaest načela propisanih u Nacrtu Preporuke prihvaćeno je u preporuci Vijeća Europe – *Preporuka Rec (2009)11 o načelima u pogledu ovlasti opunomoćenika i anticipiranih naredbi za slučaj nesposobnosti* (dalje: Preporuka br. 11 iz 2009. godine)³⁰ koja se odnosi na područje primjene i promicanje prava svakog pojedinca na samoodređenje. Osim definiranja pojmova regulira i institut anticipirane punomoći, anticipirane naredbe te oporuke s učincima za život. Preporuka traži od država da svatko kroz institut anticipirane punomoći za slučaj nesposobnosti može unaprijed opunomoćiti osobu po vlastitom izboru koja će u određenim pitanjima odlučivati umjesto njega, kao i mogućnost da ta pitanja sam regulira anticipiranim naredbama.

3. ANTICIPIRANO ODLUČIVANJE PREMA OBITELJSKOM ZAKONU

Anticipirane naredbe nastale su zbog potrebe da se urede odnosi kada iz različitih razloga određene osobe ne mogu valjano očitovati svoju volju. Obiteljski odnosi, ponajviše odnosi između roditelja i djece, također su obuhvaćeni ovim institutom. Obiteljske odnose karakterizira međusobna emocionalna bliskost te su izraz roditeljskog prava i obveze da skrbe o vlastitoj djeci. Upravo primjena instituta anticipirane naredbe u području obiteljskog prava omogućava roditeljima da utječu i odlučuju o skrbi o djetetu i u trenucima kada oni neće moći to osobno ostvarivati.³¹

²⁸ Milas Klarić, I., *op. cit.*, bilj. 10., str. 257.- 260.

²⁹ *Ibidem*, str. 260.

³⁰ *Principles concerning continuing powers of attorney and advance directives for incapacity. Recommendation CM/Rec(2009)11 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 9 December 2009 and explanatory memorandum*

³¹ Žganec-Brajša, L., *op.cit.*, bilj. 15., str. 70.

Važeće hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo poznaje anticipiranu naredbu koja je regulirana u svega nekoliko odredaba. Tako važeći Obiteljski zakon iz 2015. godine (dalje: ObZ) navodi da roditelj koji ostvaruje roditeljsku skrb može za života u oporuci ili u obliku javnobilježničke isprave (anticipirana naredba) imenovati osobu za koju smatra da bi se u slučaju njegove smrti najbolje skrbila o djetetu. Kad se u slučaju smrti roditelja djetetu imenuje skrbnik, uzima se u obzir volja roditelja i mišljenje djeteta, osim ako se procijeni da to ne bi bilo u skladu s djetetovom dobrobiti (čl. 116. st. 5. i 6. ObZ). Dakle, omogućava se roditelju koji ostvaruje roditeljsku skrb da očituje svoju volju kada je još to pravno i stvarno moguće kako bi utjecao na izbor osobe koja će biti imenovana skrbnikom djeteta u slučaju njegove smrti odnosno nakon prestanka roditeljske skrbi.³² Roditelj zapravo daje smjernice tijelu koje treba imenovati skrbnika koga on smatra najboljim izborom za cjelokupnu skrb o djetetu u tom slučaju.

3.1. Načela obiteljskog prava u institutu anticipirane naredbe

U odredbama ObZ-a koje reguliraju anticipiranu naredbu susreću se tri načela obiteljskog prava - načelo najboljeg interesa djeteta, načelo prvenstvenog prava roditelja da skrbi o djetetu i načelo autonomije. Sama anticipirana naredba kojom se regulira neka buduća statusna promjena ili se određuje osoba koja će o toj statusnoj promjeni odlučivati kada sastavljač više to ne može, izraz je privatnopravnog načela autonomije. U slučaju nedostatka anticipirane naredbe takve bi odluke mogao donositi netko drugi, najčešće tijelo javne vlasti neovisno o volji onog na kojeg se ta odluka odnosi. Osobu skrbnika u nedostatku anticipirane naredbe imenovalo bi tijelo javne vlasti bez sudjelovanja osobe na koju se ta odluka odnosi. Anticipirana naredba omogućuje ostvarenje načela autonomije tako da se volja koja je izražena unaprijed uvaži u slučaju nastupanja određenih okolnosti i tako se očuva privatnopravni karakter pojedinih odluka. Ipak, volja koja je izražena u anticipiranoj naredbi biti će ograničena kontrolom i nadzorom javnog tijela u trenutku mogućeg izvršavanja i postupanja.³³ Nasuprot izražavanju i uvažavanju autonomije volje sastavljača, u samom sadržaju anticipirane naredbe, a posebno onom koji se odnosi na skrb o djeci stoji načelo najboljeg interesa djeteta.

³² *Ibidem*, str.70.

³³ *Ibidem*, str. 72.

To načelo predstavlja unaprijed neodređen, ali odrediv pravni standard sadržaj kojeg se određuje u svakom konkretnom slučaju. Prilikom određivanja najboljeg interesa djeteta uzimaju se različiti kriteriji od potrebe svakog djeteta, volje roditelja i standardnog ponašanja. Načelo najboljeg interesa bit će najvažniji kriteriji prilikom donošenja odluka vezanih za dijete, također stavlja prava i interese svakog djeteta na prvo mjesto.³⁴

Nadalje, načelo najboljeg interesa djeteta u ObZ-u je prisutno kroz sljedeća načela. Načelom prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta propisano je da sudovi i javnopravna tijela koja vode postupke u kojima se izravno ili neizravno odlučuje o pravima djeteta moraju ponajprije štiti prava djeteta i njegovu dobrobit (čl. 5. st. 1. ObZ). Tim načelom je propisano da tijela javne vlasti koja u okviru svoje nadležnosti vode postupke i odlučuju o dječjim pravima i interesima moraju uvažiti djetetove interese i dobrobit kao temeljni kriterij prilikom donošenja odluka. Nadalje, propisano je i pravo prvenstva roditelja da skrbe o djetetu te dužnosti tijela da im pruži pomoć ako nastane potreba. Propisuje se da roditelji prije svih imaju pravo, dužnost i odgovornost živjeti sa svojim djetetom i skrbiti se o djetetu, a pomoć im se pruža i intervenira samo u slučaju potrebe (čl. 6. ObZ). Intervencija javnih tijela u obiteljski život mora biti najblaža, ali i razmjerna potrebi u svakom pojedinom slučaju. Mjere kojima se zadire u obiteljski život prihvatljive su ako su nužne te se njihova svrha ne može uspješno ostvariti poduzimanjem blažih mjera uključujući i preventivnu pomoć, odnosno potporu obitelji (čl. 7. ObZ).³⁵ Navedenim načelima postavljen je okvir kojima se tijela javne vlasti, posebno centri za socijalnu skrb i sudovi, trebaju voditi prilikom intervencije u odlučivanje o odnosima roditelja i djece. Osim tijela javne vlast, ovim načelima, a ponajviše načelu najboljeg interesa djeteta treba se voditi i roditelj prilikom sastavljanja anticipirane naredbe.

3.2. Određivanje skrbnika djetetu

Jedno od najvažnijih načela obiteljskog prava je i načelo skrbničke zaštite, koje propisuje da skrbnička zaštita djeteta bez roditeljske skrbi, osobe s invaliditetom i osobe koja se iz drugih razloga nije sposobna sama brinuti o sebi i o svojim pravima i interesima mora biti primjerena potrebi zaštite uz obvezu poštivanja temeljnih ljudskih prava, kao i prava djeteta te dobrobiti osobe pod skrbništvom (čl. 8. ObZ). Anticipirana naredba u obiteljskom pravu postoji kao jedno od sredstva kojim se ostvaruje roditeljska skrb. Već je navedeno kako roditelj koji

³⁴ Hrabar, D., Hlača, N., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., Majstorović, I., Čulo Margaletić, A., Šimović, I., Obiteljsko pravo, Narodne novine, 2021. str., 209.

³⁵ Žganec-Brajša, L., *op.cit.*, bilj. 15., str. 72. i 73.

ostvaruje roditeljsku skrb može za života u oporuci ili u obliku javnobilježničke isprave (anticipirana naredba) imenovati osobu za koju smatra da bi se u slučaju njegove smrti najbolje skrbila o djetetu. Kad se u slučaju smrti roditelja djetetu imenuje skrbnik, uzima se u obzir volja roditelja i mišljenje djeteta, osim ako se procijeni da to ne bi bilo u skladu s djetetovom dobrobiti (čl. 116. st. 5. i 6. ObZ). Ovom odredbom propisuje se forma, sadržaj, način izvršenja i kontrola izvršenja anticipirane naredbe koja se koristi kao instrument ostvarivanja roditeljske skrbi o djetetu.³⁶ Tom odlukom roditelji odlučuju o trajnom povjeravanju roditeljske skrbi na ostvarivanje nekome drugome. Roditelj u tom slučaju ne odlučuje o odgajanju svog djeteta nego odlučuje o osobi koja će to njegovo pravo ostvarivati. Smatra se da bi roditelj trebao imenovati osobu od povjerenja, koja je dovoljno odgovorna i bliska djetetu i koja može, ali i želi preuzeti tu zahtjevnu buduću ulogu. Naravno, postoji i mogućnost zloupotrebe ovog prava, tako da se iz krivih interesa imenuje za skrbnika osoba koja neće djelovati u dobrobiti djeteta. Stoga se prilikom imenovanja skrbnika treba voditi načelima ObZ-a koja će pružiti zaštitu djetetovih prava i interesa. Kao i sve odluke roditelja u vezi s djecom i ova je podvrgnuta kontroli stručnih tijela.³⁷

Nadalje, ObZ regulira odnose između djeteta, roditelja, skrbnika i centra za socijalnu skrb u slučaju smrti roditelja. Propisani su načini određivanja roditeljske skrbi u slučaju smrti roditelja, stoga ako roditelji zajednički ostvaruju roditeljsku skrb i jedan od njih umre, drugi roditelj nastavlja samostalno ostvarivati roditeljsku skrb (čl. 116. st. 1. ObZ). Dakle, najčešći je slučaj da ako roditelji zajedno ostvaruju roditeljsku skrb i jedan od njih umre da će drugi roditelj, bez posebne odluke ili provjere centra za socijalnu skrb nastaviti ostvarivati roditeljsku skrb.³⁸ Ako roditelj koji samostalno ostvaruje roditeljsku skrb umre, sud će u izvanparničnom postupku na prijedlog djeteta, drugog roditelja ili centra za socijalnu skrb donijeti rješenje kojim će povjeriti ostvarivanje roditeljske skrbi drugom roditelju, ako je to u skladu s dobrobiti djeteta. Do donošenja tog rješenja sud će na prijedlog centra za socijalnu skrb ili ranije navedenih osoba, ako je to potrebno, žurno odlučiti koja osoba će privremeno skrbiti o djetetu. U slučaju smrti oba roditelja, centar za socijalnu skrb će dijete staviti pod skrbništvo (čl. 116. st. 2.-5. ObZ).

Pojam anticipirana naredbe spominje se u nastavku članka 116. ObZ-a što pretpostavlja da bi mogućnost donošenja anticipirane naredbe došla u obzir ako roditeljsku skrb ostvaruje jedan roditelj ili ako oba roditelja umru. Zakonodavac dopušta anticipiranu naredbu kao model

³⁶ *Ibidem*, str. 75.

³⁷ *Ibidem*, str. 75. i 76.

³⁸ *Ibidem*, str. 76.

zaštite djetetovih prava i interesa u situaciji kada se ispune pretpostavke za aktiviranje skrbničke zaštite djeteta. To znači kada bi, primjerice, zbog smrti roditelja centar za socijalnu skrb trebao imenovati skrbnika djetetu, dopuštena je mogućnost roditelju da unaprijed, u anticipiranoj naredbi imenuje osobu skrbnika djetetu. Drugim riječima, ako u takvim slučajevima roditelj ne odredi anticipiranom naredbom skrbnika djetetu tu će ulogu preuzeti centar za socijalnu skrb. Neovisno od toga, njegovu ulogu ne treba zanemariti niti isključiti jer upravo centar za socijalnu skrb je nadležan provoditi postupak procjene je li imenovanje određenog skrbnika, u oba slučaja, u skladu s dobrobiti djeteta.

Danas je sve više obitelji u kojoj jedan roditelj samostalno ostvaruje roditeljsku skrb, a drugi roditelj ima ograničenu roditeljsku skrb te ostvaruje samo pojedine sadržaje roditeljske skrbi (čl. 112. ObZ). Stoga u slučaju smrti roditelja koji samostalno ostvaruje roditeljsku skrb, sud može na prijedlog djeteta, drugog roditelja ili centra za socijalnu skrb donijeti rješenje kojim će se povjeriti ostvarivanje roditeljske skrbi drugom roditelju ako je to u skladu s dobrobiti djeteta (čl. 116. st. 2. ObZ). Za razliku od toga, situacija u kojoj jedan roditelj samostalno ostvaruje roditeljsku skrb jer je drugi roditelj nepoznat ili je umro, za posljedicu ima da roditelj koji ostvaruje roditeljsku skrb sve češće anticipiranom naredbom imenuje osobu za koju bi htio da u slučaju njegove smrti bude djetetov skrbnik.

4. ANTICIPIRANO ODLUČIVANJE OSOBA NESPOSOBNIH ZA ODLUČIVANJE

4.1. Obvezujuća izjava i osoba od povjerenja

Pravo na autonomiju imaju i osobe s duševnim smetnjama³⁹ koje su već u nekom dijelu faktično nesposobne za odlučivanje ili će to tek postati. Radi se o osobama koje nisu lišene poslovne sposobnosti, odnosno pravno gledano potpuno su poslovno sposobne, ali su uslijed nesposobnosti za rasuđivanje zbog zdravstvenog stanja faktično nesposobne za odlučivanje. Osobe s duševnim smetnjama imaju pravo izraziti volju tako da odrede osobu od povjerenja koja će umjesto njih donositi odluke u pogledu liječenja kada i ako one samo to više ne budu mogle. Zakon o zaštiti osobe s duševnim smetnjama (dalje: ZZODS) poznaje institut

³⁹ Duševna smetnja je poremećaj prema važećim međunarodno priznatim klasifikacijama mentalnih poremećaja (čl. 3. st. 1. toč. 3. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine br. 76/2014).

obvezujućih izjava koje sadrže elemente anticipirane naredbe. Isti propisuje da svaka osoba može ovlastiti samo jednu osobu, koja na to pristane, da kao osoba od povjerenja umjesto nje, nakon što se ispune zakonske pretpostavke, dade ili uskrati pristanak na određene medicinske postupke (obvezujuća izjava). Obvezujuća izjava je pravovaljana ako je sastavljena u obliku javnobilježničkog akta (čl. 68. st. 1. i 2. ZZODS). Stoga, obvezujuća izjava kao jedan od oblika anticipirane naredbe može biti jedino u obliku javnobilježničkog akta. ZZDOS je jedini pozitivni propis u Republici Hrvatskoj koji izričito propisuje da osoba od povjerenja, pored ostalih pretpostavki, mora dati i svoj pristanak da bi izjava bila valjana. Pristanak osobe od povjerenja trebao bi biti u obliku javnobilježničkog akta i u istoj izjavi kojom ga davatelj obvezujuće izjave određuje kao osobu od povjerenja.⁴⁰ Obvezujuća izjava primjenjuje se samo onda ako osoba koja ju je dala nije sposobna dati pristanak za medicinske postupke određene tom izjavom. Ta izjava obvezuje sve pružatelje medicinskih usluga koji primjenjuju medicinske postupke (čl. 69. st. 1. i 2. ZZODS).

Takva obvezujuća izjava primijenit će se samo ako osoba koja je tu izjavu dala nije više sposobna donositi odluke koje su određene tom izjavom. Svrha takvih izjava je da osoba koja zbog privremene nesposobnosti za odlučivanje uslijed bolesti ili duševnih smetnji ne bude nužno i lišena poslovne sposobnosti te stavljena pod skrbništvo radi potrebe liječenja.⁴¹ Naime, novi pristup UN-ovog Odbora za prava osoba s invaliditetom ide u smjeru potpunog ukidanja instituta lišenja poslovne sposobnosti i njegove zamjene odlučivanjem uz potporu odnosno potpomognutim odlučivanjem.⁴² Trenutno važeći ObZ, kroz temeljna načela ističe da je zaštitu osobe s invaliditetom, ako je to moguće, potrebno osigurati drugim sredstvima i mjerama predviđenima posebnim propisima prije nego što se donese odluka o lišenju poslovne sposobnosti i skrbničkoj zaštiti (čl. 233. st. 1. ObZ). Nadalje, ObZ je uveo neke pozitivne zakonske izmjene, prvenstveno nemogućnost potpunog lišenja poslovne sposobnosti, jamstva poštivanja prava osoba lišenih poslovne sposobnosti na samoodređenje i autonomiju, neke zaštitne mehanizme u postupku lišavanja poslovne sposobnosti te zaštitu roditeljskih prava osoba s invaliditetom. Istovremeno, ZZOSD izričito propisuje da lišenje poslovne sposobnosti ne znači nesposobnost za davanje pristanka pa se, prije primjene medicinskog postupka, sposobnost za davanje pristanka mora utvrđivati i kod osobe lišene poslovne sposobnosti (čl.

⁴⁰ Nikolić, V., Hobljaj, H., Grbac, M., *op. cit.*, bilj. 14., str. 43.

⁴¹ *Ibidem*, str. 42.

⁴² Paralelno izvješće o provedbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom; <http://posi.hr/wp-content/uploads/2018/02/Paralelno-izvje%C5%A1%C4%87e-o-provedbi-Konvencije-o-pravima-osoba-s-invaliditetom.pdf> str. 18-20.

12. st. 3. ZZOSD). Stoga, hrvatsko zakonodavstvo, zasad samo načelno ide u smjeru novog pristupa UN-ovog Odbora za prava osoba s invaliditetom koji se zalaže za odlučivanje uz potporu odnosno da se kroz osobu od povjerenja ostvaruje potpomognuto odlučivanje. Sustavom potpomognutog odlučivanja pomaže se osobama u donošenju odluka u dijelu u kojem nisu sposobne samostalno donositi odluke te ih se tako ne lišava poslovne sposobnosti u tom dijelu, što bi za posljedicu imalo da netko drugi (skrbnik uz odobrenje CZSS-a) umjesto njih donosi odluke u tom dijelu.

Stoga, obvezujućom izjavom se unaprijed određuje osoba od povjerenja koja će za slučaj nesposobnosti biti ovlaštena donositi samo odluke vezane za određene medicinske postupke. Davatelj obvezujuće izjave može biti osoba koja je navršila 18 godina života ili je stekla poslovnu sposobnost prije punoljetnosti, a nije lišena poslovne sposobnosti za donošenje odluka o medicinskim postupcima. Osoba od povjerenja može biti osoba koja je navršila 18 godina života i koja nije lišena poslovne sposobnosti. Osoba od povjerenja ne može ovlaštenje iz obvezujuće izjave prenijeti na drugu osobu (čl. 70. st. 1. - 3. ZZDOS). Ipak, ZZDOS propisuje da davatelj obvezujuće izjave i osoba od povjerenja mogu u svakom trenutku opozvati obvezujuću izjavu, a opoziv će biti pravovaljan ako je sastavljen u obliku javnobilježničkog akta (čl. 71. st. 1.- 2. ZZDOS).

Obvezujuća izjava ima prednost pred odlukama zakonskoga zastupnika (čl. 72. st. 1. ZZDOS). Zakonski zastupnik za dijete je roditelj ili skrbnik, a za punoljetnu osobu koja je lišena poslovne sposobnosti skrbnik (čl. 3. st. 1. toč. 19. ZZOSD). Ako psihijatrijska ustanova smatra da je odluka osobe od povjerenja štetna za osobu s duševnim smetnjama, obavijestit će o tome nadležni centar za socijalnu skrb koji je ovlašten pokrenuti postupak opoziva obvezujuće izjave pred općinskim sudom mjesno nadležnim prema prebivalištu odnosno boravištu osobe s duševnim smetnjama. Do pravomoćnosti odluke, sud može privremenom mjerom zaštititi interese osobe s duševnim smetnjama (čl. 72. st. 1.-3. ZZDOS). Obvezujuća izjava prestaje važiti u slučaju smrti davatelja izjave ili osobe od povjerenja, u slučaju lišenja poslovne sposobnosti osobe od povjerenja, opozivom obvezujuće izjave ili odlukom suda (čl. 73. ZZOSD).

Zaključno, ZZOSD je obvezujućom izjavom koja zapravo djeluje kao anticipirana punomoć uveo jedan od oblika anticipiranog odlučivanja. Naime, osoba od povjerenja ovlaštena je donositi odluke vezane uz medicinske postupke umjesto davatelja obvezujuće izjave samo ako davatelj u slučaju bolesti za to nije sposoban. Danas je sve veći broj osoba koje

boluju od različitih bolesti koje utječu na pamćenje, svijest, komunikaciju, osobnost i raspoloženje te bi se prije pokretanja postupka lišenja poslovne sposobnosti i stavljanje takve osobe pod skrbništvo trebalo omogućiti da ta osoba izrazi svoju volju. Upravo imenovanje osobe od povjerenja za vrijeme svjesnog i lucidnog stanja predstavlja alternativni oblik zaštite autonomije pojedinca. Pojedinaac će i u takvim situacijama moći donositi odluke uz podršku osobe od povjerenja kroz sustav potpomognutog odlučivanja.

4.2. Određivanje skrbnika u slučaju lišenja poslovne sposobnosti

Načelo skrbničke zaštite propisuje da skrbnička zaštita djeteta bez roditeljske skrbi, osobe s invaliditetom i osobe koja se iz drugih razloga nije sposobna sama brinuti o sebi i o svojim pravima i interesima mora biti primjerena potrebi zaštite uz obvezu poštivanja temeljnih ljudskih prava, kao i prava djeteta te dobrobiti osobe pod skrbništvom (čl. 8. ObZ). Stoga, pod skrbničkom zaštitom osim djeteta bez odgovarajuće roditeljske skrbi može se naći i osoba s invaliditetom, kao i osobe koju iz drugih razloga nisu sposobne same se brinuti i svojim pravima i interesima. Sud će u izvanparničnom postupku punoljetnu osobu koja se zbog duševnih smetnji ili drugih razloga nije sposobna brinuti o nekom od svojih prava, potreba ili interesa, ili koja ugrožava prava i interese drugih osoba o kojima je dužna skrbiti se, u tom dijelu lišiti poslovne sposobnosti. Takvu osobu ne može se potpuno lišiti poslovne sposobnosti (čl. 234. st. 1. i 2. ObZ). Rješenjem o lišenju poslovne sposobnosti sud će odrediti radnje i poslove koje osoba nije sposobna samostalno poduzeti u odnosu na osobno stanje te imovinu (čl. 234. st. 4.).

Kada procijeni da je to potrebno, Centar za socijalnu skrb (dalje: CZSS) predložiti će sudu pokretanje postupka radi lišenja poslovne sposobnosti. CZSS će osobi za koju je pokrenut postupak radi lišenja poslovne sposobnosti imenovati posebnog skrbnika, osim ako je ta osoba ovlastila punomoćnika (čl. 236. st. 1. i 2. ObZ). Ako je osoba u odnosu na koju se vodi postupak radi lišenja poslovne sposobnosti u obliku javnobilježničke isprave odredila osobu za koju želi da ju zastupa u postupku radi lišenja poslovne sposobnosti (anticipirana naredba), CZSS će tu osobu imenovati posebnim skrbnikom ako ispunjava ostale pretpostavke za imenovanje skrbnikom (čl. 236. st. 5. ObZ). Time se ostvaruje mogućnost da ukoliko se javi potreba za time utoliko pojedinac može imenovati skrbnika za kojeg smatra da će najbolje brinuti o njegovim pravima i interesima. Kada osoba u anticipiranoj naredbi određuje osobu koja bi u budućnosti zastupala njegove prava i interese, treba voditi računa o zaprekama za imenovanje osobe skrbnika. Tako skrbnik ne može biti osoba koja je lišena prava na roditeljsku skrb, koja je lišena poslovne sposobnosti, čiji su interesi u suprotnosti s interesima štíćenika, od koje se, s obzirom

na njezino ponašanje i osobine te odnose sa štíćenikom, ne može očekivati da će pravilno obavljati dužnosti skrbnika, osoba s kojom je štíćenik sklopio ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju i s čijim je bračnim, odnosno izvanbračnim drugom štíćenik sklopio ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju (čl. 248. ObZ). Nastavno, zanimljivo je pitanje može li skrbnik biti osoba koja, doduše, nije lišena roditeljske skrbi, ali zbog čijeg ponašanja je sud odlukom nadomjestio njegov pristanak za posvojenje vlastitog djeteta. Naime, sud će u izvanparničnom postupku na prijedlog centra za socijalnu skrb donijeti rješenje koje nadomješta pristanak roditelja za posvojenje ako roditelj dulje vrijeme zlopotrebljava ili grubo krši roditeljsku odgovornost, dužnost i prava ili svojim ponašanjem pokazuje nezainteresiranost za dijete, a posvojenje bi bilo za dobrobit djeteta. Također, i ako roditelj zlopotrebljava ili grubo krši roditeljsku odgovornost, dužnost i prava u kraćem razdoblju u tolikoj mjeri da postoji vjerojatnost da mu se više neće moći trajno povjeriti skrb o djetetu ili ako je roditelj nesposoban u tolikoj mjeri da nije trajno u stanju ostvarivati niti jedan sadržaj roditeljske skrbi i nema izgleda da će se dijete podizati u obitelji bližih srodnika, a posvojenje bi bilo za dobrobit djeteta (čl. 190. ObZ). Stoga, takve osobe iako nisu lišene roditeljske skrbi, svojim ponašanjem grubo krše roditeljske dužnosti i postupaju u suprotnosti s djetetovim interesima. Imenovanjem u anticipiranoj naredbi takve osobe skrbnikom pojedinca u postupku lišenja poslovne sposobnosti, postupilo bi se suprotno načelu skrbničke zaštite, odnosno dobrobiti štíćenika.

Skrbnik je dužan poduzimati mjere da se štíćenik osposobi za samostalan život i rad, savjesno se brinuti o osobnim i imovinskim pravima i obvezama te o dobrobiti štíćenika, a u skladu s odlukom o lišenju poslovne sposobnosti. On je uvijek dužan prije poduzimanja mjera zaštite osobe štíćenika ili njegovih imovinskih interesa razmotriti mišljenje, želje i osjećaje štíćenika te ih uzeti u obzir, osim ako je to u suprotnosti s dobrobiti štíćenika (čl. 252. st. 1. i 2. ObZ). Samo sud može u izvanparničnom postupku na prijedlog štíćenika koji je u tom dijelu lišen poslovne sposobnosti ili skrbnika donijeti rješenje o sterilizaciji štíćenika, doniranju tkiva i organa štíćenika, kao i o mjerama za održavanje na životu štíćenika. Pored toga, štíćenik može u anticipiranoj naredbi donijeti vlastitu odluku vezanu za zdravlje. Odluka suda (rješenje) neće biti potrebna ako je štíćenik u vrijeme dok je bio poslovno sposoban u obliku javnobilježničke isprave odlučio o tim postupcima i mjerama (anticipirana naredba - čl. 260. st. 1. i 2. ObZ). Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom u svojem Izvješću o radu za 2015. godinu navodi kako odredba čl. 260. st. 1. ObZ-a koja dopušta zamjensko odlučivanje odnosno sudsku odluku vezanu uz donošenje odluke o sterilizaciji nije u skladu s Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom te predlaže izmjenu te zakonske odredbe. Takav stav Pravobraniteljice za osobe

s invaliditetom potvrdio je i UN-ov Odbor za prava osoba s invaliditetom, ali do danas sporna zakonska odredba nije izmijenjena.⁴³

Ako uspoređujemo osobu od povjerenja koja je određena obvezujućom izjavom (ZZODS) i skrbnika imenovanog anticipiranom naredbom u slučaju lišenja poslovne sposobnosti (ObZ) možemo zaključiti da su skrbnikova ovlaštenja šira. Naime, osoba od povjerenja ovlaštena je donositi samo određene odluke vezane uz medicinske postupke kada davatelj obvezujuće izjave to nije u stanju. Za učinak obvezujuće izjave nije potrebno lišenje poslovne sposobnosti osobe koja daje obvezujuću izjavu. Za razliku od osobe od povjerenja, skrbnik ima ovlast donositi sve odluke umjesto štićenika u području gdje je štićenik lišen poslovne sposobnosti. No, upravo mogućnost anticipiranog odlučivanja bilo u obliku obvezujuće izjave ili anticipirane naredbe štiti pravo na autonomiju pojedinca. Pojedinaac takve odluke donosi dok je još sposoban za odlučivanje, a učinci će nastupiti tek u budućnosti. Takva mogućnost znači veliki napredak u području zaštite ljudskih prava i prava na autonomno i samostalno odlučivanje, te treba biti vodilja za razvoj, implementaciju i češćeg korištenja ovog instituta.

5. ANTICIPIRANO ODLUČIVANJE PACIJENATA

Anticipirano odlučivanje kod pacijenata obuhvaća različite mehanizme koji omogućuju osobama da unaprijed odlučuju o pojedinim aspektima svojeg života za slučaj buduće nesposobnosti da takvu odluku samostalno donesu. Nesposobnost pacijenta da donosi odluke o pitanjima koja ga se izravno tiču ne mora nužno predstavljati razlog za lišenje poslovne sposobnosti. Pacijent može u određenom trenutku biti nesposoban svjesno očitovati svoju volju zbog primjerice demencije, komatoznog stanja, nesvijesti, mentalnog oštećenja ili drugog zdravstvenog stanja koje ga sprječava da očituje pravno relevantnu volju.⁴⁴ Pravno uređenje anticipiranog odlučivanja i jačanje prava na autonomiju u području zdravlja omogućuje pojedincu da stekne kontrolu nad svojim životom tako da zna kako će određena situacija biti riješena i onda kada on u tom trenutku nije sposoban donijeti odluku.⁴⁵

⁴³ Izvješće o radu ureda Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom iz 2015., <http://posi.hr/wp-content/uploads/2018/01/IZVJESCE-O-RADU-UREDA-PRAVOBRANITELJICE-ZA-OSOBE-S-INVALIDITETOM-ZA-2015.pdf> str. 49.

⁴⁴ Hrستیć, D., Anticipirano odlučivanje pacijenata, Zagrebačka pravna revija. 5, 2016, 1, str. 12.

⁴⁵ *Ibidem*, str. 14.

5.1. Pravo pacijenta na suodlučivanje

Zakon o zaštiti prava pacijenata (dalje: ZZPP) određuje prava pacijenata prilikom korištenja zdravstvene zaštite te način zaštite i promicanja tih prava (čl. 1. st. 1 ZZPP). Osim što se svakom pacijentu jamči opće i jednako pravo na kvalitetnu i kontinuiranu zdravstvenu zaštitu primjerenu njegovom zdravstvenom stanju sukladno općeprihvaćenim stručnim standardima i etičkim načelima, treba se postupati u najboljem interesu pacijenta uz poštivanje njegovih osobnih stavova (čl. 2. ZZPP). Uz načelo dostupnosti koje podrazumijeva jednaku mogućnost zaštite prava svih pacijenata (čl. 5. ZZPP) prava pacijenata u Republici Hrvatskoj temelje se i na načelu humanosti. Humanost u zaštiti pacijenata obuhvaća osiguravanje poštivanja pacijenta kao ljudskog bića, osiguravanje prava na fizički i mentalni integritet pacijenta, zaštitu osobnosti pacijenta uključujući poštivanje njegove privatnosti, svjetonazora te moralnih i vjerskih uvjerenja (čl. 4. ZZPP). Stoga, zdravstvena zaštita koju pacijent koristi treba biti uz poštivanje njegovih osobnih stavova.

Pravo pacijenta da donosi odluke o vlastitom zdravstvenom stanju, pa time i svome životu te da daje informirani pristanak svoje korijene ima u temeljnom ljudskom pravu na zaštitu života i ljudskog dostojanstva koja su uređena Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Konvencijom o ljudskim pravima i biomedicini te Ustava.⁴⁶ Prema Ustavu Republike Hrvatske nitko bez svoje privole ne može biti podvrgnut liječničkim i znanstvenim pokusima (čl. 23. Ustava). Da bi pacijent mogao donositi odluke o vlastitom zdravstvenom stanju on mora biti potpuno obaviješten (čl. 8. ZZPP). Pravo na suodlučivanje obuhvaća pravo pacijenta na obaviještenost i pravo na prihvaćanje ili odbijanje pojedinoga dijagnostičkog, odnosno terapijskog postupka. To pravo se može iznimno ograničiti samo kada je to opravdano njegovim zdravstvenim stanjem u slučajevima i na način koji su posebno određeni ovim Zakonom (čl. 6. i 7. ZZPP). Takvo ograničenje prava na suodlučivanje može biti prepreka ostvarenju prava pacijenta na autonomiju i samoodređenje jer se težište ipak stavlja na najbolji interes pacijenta i njegovo zdravlje, a ne na njegove želje.⁴⁷ No, zasigurno postoje iznimne okolnosti koje bi opravdale to ograničenje. U takvim situacijama pacijentova dobrobit odnosno najbolji interes može biti u suprotnosti s njegovim željama. Stoga, iako dolazi do sukoba dvaju pacijentova prava, onog na autonomiju odnosno prava na samoodređenje i prava postupanja u

⁴⁶ Nikolić, V., Hobljaj, H., Grbac, M., *op. cit.*, bilj. 14., str. 39

⁴⁷ *Ibidem*

njegovoj dobrobiti potrebno je u svakoj konkretnoj situaciji procijeniti i donijeti odluku koja će biti opravdana zdravstvenim stanjem pacijenta i u njegovom najboljem interesu.

Pacijent ima pravo prihvatiti ili odbiti pojedini dijagnostički, odnosno terapijski postupak, osim u slučaju neodgodive medicinske intervencije čije bi nepoduzimanje ugrozilo život i zdravlje pacijenta ili izazvalo trajna oštećenja njegovoga zdravlja. Prihvatanje pojedinoga dijagnostičkog ili terapijskog postupka pacijent izražava potpisivanjem suglasnosti. Obrazac te suglasnosti i obrazac izjave o odbijanju pojedinoga dijagnostičkog, odnosno terapijskog postupka propisuje ministar nadležan za zdravstvo. Slijepa osoba, gluha osoba koja ne zna čitati, nijema osoba koja ne zna pisati i gluhoslijepa osoba, prihvaća pojedini dijagnostički, odnosno terapijski postupak izjavom u obliku javnobilježničkog akta ili pred dva svjedoka iskazanom izjavom o imenovanju poslovno sposobne osobe koja će u njeno ime prihvaćati ili odbijati pojedini takav postupak (čl. 16. st. 1. - 4. ZZPP).

Zaštita pacijenta koji nije sposoban dati svoj pristanak ostvaruje se tako da za pacijenta koji nije pri svijesti, za pacijenta s težom duševnom smetnjom te za poslovno nesposobnog ili maloljetnog pacijenta, osim u slučaju neodgodive medicinske intervencije, suglasnost potpisuje zakonski zastupnik, odnosno skrbnik pacijenta. Te osobe mogu, ako je to u interesu pacijenta, suglasnost u bilo koje vrijeme povući potpisivanjem izjave o odbijanju pojedinoga dijagnostičkog, odnosno terapijskog postupka (čl. 17. st. 1. i 2. ZZPP). Ako se suglasnost zakonskog zastupnika odnosno skrbnika ne može dati zbog hitne intervencije, pacijent će se podvrći dijagnostičkom, odnosno terapijskom postupku samo u slučaju kada bi zbog nepoduzimanja postupka bio neposredno ugrožen njegov život ili bi mu prijetila ozbiljna i neposredna opasnost od težeg oštećenja njegovoga zdravlja. Postupak se može provoditi bez pristanka zakonskog zastupnika, odnosno skrbnika pacijenta samo dok traje navedena opasnost (čl. 18. ZZPP).

Davanje suglasnosti unaprijed odnosno prethodno očitovanje volje za određene medicinske zahvate jedan je od oblika anticipiranog odlučivanja koje je po svom sadržaju usporedivo s pojmom anticipirane naredbe. Razlika između anticipirane naredbe i običnog pristanka na neki zahvat je što se anticipirana naredba daje vremenski ranije od pristanka. Pristanak odnosno suglasnost na medicinski zahvat pacijent ili zakonski zastupnik odnosno skrbnik daje neposredno prije određenog zahvata i u tom trenutku ta se osoba već našla u ulozi pacijenta. Zbog sastavljanja anticipirane naredbe vremenski ranije nužno je propisati postupak

promjene ili opoziva anticipirane naredba uslijed eventualno promijenjenih životnih okolnosti nakon sastavljanja anticipirane naredbe.

Uzimajući u obzir sve navedeno, pravo na suodlučivanje jedan je od oblika anticipiranog odlučivanja koje se javlja u području zdravlja odnosno liječenja. Zbog svoje osjetljive naravi i sukoba različitih društvenih interesa pojavljuju se dileme i oprečna stajališta oko uređenja ovog instituta. S jedne strane pojedincu je otvorena mogućnost da unaprijed odbije podvrgavanje određenom medicinskom postupku ili da se izjasni o preferencijama eventualnog budućeg liječenja. Zato je nužno da budući pacijent bude potpuno obaviješten o svom trenutnom, ali i mogućem budućem stanju. Time se jača jedno od temeljnih ljudskih prava, ono na izražavanje volje odnosno prava na autonomiju. Istodobno s jačanjem prava pacijenta na autonomiju sužava se profesionalna liječnička autonomija. U situacijama kada izostane pristanak pacijenta da se podvrgne nekom medicinskom tretmanu koji liječnici smatraju nužnim nastaje jaz između prava pacijenta na suodlučivanje, njegovog najboljeg interesa i profesionalne autonomije liječnika. Također, pravo pacijenta na samoodređenje ograničeno je i pravom drugih osoba, pacijent ne smije donositi odluke o svom zdravlju koje bi ugrozile zdravlje i život drugih osoba i javni interes.⁴⁸

Zaključno, pravo pacijenta na suodlučivanje preteča je anticipirane naredbe kojom se danas osim zdravlja odlučuje o različitim aspektima života. U cilju sve većeg poštivanja prava na autonomiju i prava na samoodređenje potrebno je informirati i poticati ljude da češće i više koriste mogućnost unaprijed donošenja odluka vezanih za zdravlje. Tako će se smanjiti opterećenje skrbnika i drugih bliskih osoba ili osoba od povjerenja koje bi svoj (ne)pristanak umjesto pacijenta trebale dati neposredno prije samog zahvata. Postoji bojazan da u pojedinim slučajevima zbog emocionalnog stresa i straha koje nastaju uslijed stanja pacijenta odnosno bliske osobe, osobe koje bi trebale dati ili uskratiti suglasnost za određeni zahvat u takvim okolnostima nisu sposobne razumno odlučiti. Ako pacijent anticipirano odluči i očituje svoju volju na valjan način, unaprijed odnosno u vrijeme kada je potpuno sposoban donositi odluke o tim pitanjima, njegove želje dolaze u prvi plan. Tako ako neki zdravstveni postupak nije u skladu s vrijednostima, stavovima, životnim i vjerskim uvjerenjima pacijenta, pacijent ima legitimno pravo unaprijed uskratiti svoj pristanak za neke ili sve postupke.⁴⁹

⁴⁸ Hrstić, D., *op. cit.*, bilj. 44., str. 13.

⁴⁹ Nikolić, V., Hobljaj, H., Grbac, M., *op. cit.*, bilj. 14., str. 40.

5.2. „Biološka oporuka“ – „pravo na smrt“

Anticipirana izjava odnosno naredba koju neka osoba daje u odnosu na neki medicinski zahvat u slučaju buduće nesposobnosti za rasuđivanje kolokvijalno se naziva i „biološka oporuka“.⁵⁰ To nije oporuka u smislu nasljednog prava, zato se i označava pod navodnim znakovima. „Biološka oporuka“ djeluje *inter vivos*, odnosno za života osobe koja ju je sastavila dok oporuka u nasljednom pravu djeluje *mortis causa* po smrti oporučitelja odnosno osobe koja ju je sastavila.⁵¹ Također, u literaturi često nalazimo i termin *living wills* odnosno oporuke s učincima za života. Oporuke s učincima za života predstavljaju jednostrane izjave volje, slično kao oporuke za slučaj smrti, kojima pojedinac daje upute ili izražava želje o načinu na koji će treći, ponajprije oni pojedinci koji će u datom trenutku odlučivati o tretmanima (skrbnici) te liječnici koji će ih provoditi, postupati u slučaju da nastupi situacija predviđena oporukom, a u kojoj davatelj izjave neće moći neposredno izraziti svoje želje.⁵² Iako oporuke s učincima za života i one za slučaj smrti imaju neke zajedničke elemente ta dva pojma ne treba miješati. Obje su jednostrane izjave volje odnosno jednostrani pravni poslovi koji će obvezivati druge i imati pravne učinke ako su ispunjene sve formalne pretpostavke valjanosti. Klasična oporuka proizvodi učinke nakon smrti oporučitelja te uređuje u pravilu imovinskopravne odnose, dok za razliku od nje, oporuka s učincima za života proizvodi učinke za života osobe koja je sastavlja te se u pravilu donosi radi odlučivanja o pitanjima zdravlja.⁵³

Danas je pojam „biološke oporuke“ sastavni dio šireg pojma anticipirane naredbe ili anticipirane izjave. Stoga, umjesto naziva „biološka oporuka“ koji odmah asocira na nasljedno pravo, smrt oporučitelja i imovinu, pogodniji naziv bi bio anticipirana naredba za medicinske postupke.⁵⁴

„Biološka oporuka“ je izjava volje kojom punoljetna i za rasuđivanje sposobna osoba određuje kakav medicinsko zdravstveni tretman želi imati od trenutka kada izgubi sposobnost za rasuđivanje, a treće osobe te medicinsko i sanitarno osoblje je dužno po tome i postupiti.⁵⁵ „Biološku oporuku“ se često povezuje uz pojam eutanazije, koja se vrlo često doživljava kao nešto negativno. Eutanazija se tako zna smatrati namjernim skraćivanjem života, no ona znači

⁵⁰ Radolović, A., Biološka oporuka u pravu osobnosti i medicinskom pravu (pravo osobnosti i trgovačko-zdravstveni aspekti), Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 40, 2019., 1, str. 150.

⁵¹ *Ibidem*, str. 151.

⁵² Hrstić, D., *op. cit.*, bilj. 44., str. 15.

⁵³ *Ibidem*

⁵⁴ Radolović, A., *op. cit.*, bilj. 50., str. 151

⁵⁵ *Ibidem*, str. 150.

upravo suprotno. Eutanazija objašnjavamo kao dobru i blagu smrt, a uključuje i mjere koje vode do toga.⁵⁶ Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje: EKLJP) navodi kako je pravo svakog na život zaštićeno zakonom. Nitko ne smije biti namjerno lišen života osim u izvršenju sudske presude na smrtnu kaznu za kaznena djela za koje je ta kazna predviđena zakonom (čl. 2. st. 1. EKLJP). Stoga, postoje i gledišta koja ne podržavaju eutanaziju smatrajući ju dobrom i blagom smrću te navode da u odnosu na ljudsko pravo na život postoji ograničen broj iznimaka prema načelu *numerus clausus* i nije dopustivo stvarati nove iznimke bez obzira odnose li se one na eutanaziju ili pobačaj.⁵⁷

Pojedinac koji sastavlja „biološku oporuku“ stavljen je u središnji položaj jer on planira određeni aspekt svog života, u ovom slučaju liječenje koje je posljedica bolesti ili starosti. Unaprijed određuje hoće li se liječiti, hoće li se podvrgnuti određenom medicinskom zahvatu ili će to odbiti. Time se ne određuje prekid života nego se određuje i usmjerava ta faza koja može, ali i ne mora biti posljednja faza života. Najveći problem i izazov kod sastavljanja „biološke oporuke“ je činjenica da nitko ne može garantirati da osoba koja ju je unaprijed sastavila i anticipirano izjavila da (ne)želi neki medicinski zahvat to isto (ne)želi u trenutku kada treba obaviti taj zahvat npr. operacija bez koje nema života.⁵⁸

Da bi anticipirana naredba kao jednostrani pravni posao bila valjana i imala pravne učinke mora pored sposobnosti sastavljača i valjanog oblika očitovanja volje imati dopustiv i moguć sadržaj. Upravo anticipirana naredba koja sadrži odluku sastavljača da u slučaju trajnog vegetativnog stanja dopušta isključenje uređaja koji ga održavaju na životu ili ona koja sadrži odredbu ne oživljavanja izaziva brojne kontroverze i potiče rasprave. Prijepor oko ovakve naredbe postoji ne samo među građanima i pacijentima, već i među liječnicima i profesionalcima. Neke osobe žele dok su još sposobne očitovati svoju volju izjaviti da u slučaju zastoja srca ili disanja i drugih poremećaja koji bi im onemogućili samostalno funkcioniranje

⁵⁶ *Ibidem*, str. 151.

⁵⁷ U tom smislu prof. Hrabar ističe: „Nedostatak je ustavne norme čl. 21. što su u dvama odvojenim stavcima regulirani pravo na život i zabrana smrtno kazne. Time je stvorena dvojba o tome je li smrtna kazna antipod pravu na život, jer se može izvršiti samo na rođenom čovjeku, ili pak odredbu treba shvatiti kao cjelinu u kojoj je bilo koji oblik usmrćenja zabranjen, jer negira pravo na život. Rekli bismo, s obzirom na topografsko tumačenje, da je riječ o cjelini kojom ustavotvorac izriče opće gledište o oduzimanju ljudskog života – zabranjujući ga za nerođeno dijete i za rođenog čovjeka. Pravo na život pripada i nerođenoj i rođenoj. Iz te se ustavne norme dade iščitati i zabrana eutanazije.“ Prema: Hrabar, D., Pravo na pobačaj - pravne i nepravne dvojbe, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 65, 2015, 6, str. 798. i 810.

⁵⁸ Radolović, A., *op. cit.*, bilj. 50., str. 152.

organa ne žele da ih se održava na životu. Ovakva kontroverzna naredba zahtijeva podobnije uređenje sadržaja, načina evidentiranja i pristupa ovlaštenim osobama.⁵⁹

Zagovornici ovakvog tipa anticipirane naredbe uspoređuju je s anticipiranom naredbom vezanom za liječenje i s mogućnošću odbijanja pristanka na određeni medicinski zahvat. No, prema ZZPP-u pacijent ima pravo prihvatiti ili odbiti pojedini dijagnostički, odnosno terapijski postupak, osim u slučaju neodgodive medicinske intervencije čije bi nepoduzimanje ugrozilo život i zdravlje pacijenta ili izazvalo trajna oštećenja njegovoga zdravlja (čl. 16. ZZPP). Iako ovaj zakon promiče pravo pacijenta na autonomiju on to čini samo do granice prava na život, odnosno zdravlja, ne samo drugih osoba, u kojem bi slučaju navedena granica bila opravdana, nego i pacijenta koji odbija liječenje svjestan da ono može naškoditi njegovu zdravlju ili ugroziti život.⁶⁰ Stoga ovakve bi anticipirane naredbe, svojim ostvarenjem ugrožavale život pacijenta odnosno izazivale smrt. S obzirom na to da u takvim situacijama sastavljač anticipirane naredbe nije pri svijesti, za njega bi odluku o mjerama održavanja na životu prema članku 260. stavku 1. ObZ-a donio sud u izvanparničnom postupku na prijedlog skrbnika.

5.3. Odlučivanje o presađivanju organa

Kao jedan od primjera negativne anticipirane naredbe je očitovanje volje prema Zakonu o presađivanju ljudskih organa u svrhu liječenja (dalje: ZPLJO).⁶¹ Zakonodavac je ovo pitanje uredio tako da se svaka osoba smatra potencijalnim darivateljem organa nakon svoje smrti, osim ako se za života nije valjano u pisanom obliku tome usprotivio. Prema tome, organi s umrle osobe smiju se uzeti radi presađivanja samo ako se darivatelj za života nije u pisanom obliku protivio darivanju. Pisanu izjavu kojom se protivi darivanju punoljetna poslovno sposobna osoba daje izabranom doktoru medicine primarne zdravstvene zaštite ili ministarstvu nadležnom za zdravlje. Iznimno, za punoljetne osobe koje nisu poslovno sposobne, pisanu izjavu, solemniziranu od strane javnog bilježnika, daje zakonski zastupnik, odnosno skrbnik. Također, slijepa osoba, gluha osoba koja ne zna čitati, nijema osoba koja ne zna pisati i gluhoslijepa osoba daje izjavu u obliku javnobilježničkog akta ili pred dva svjedoka iskazanom izjavom o imenovanju poslovno sposobne osobe koja će u njeno ime dati pisanu izjavu (čl.17.

⁵⁹ Nikolić, V., Hobljaj, H., Grbac, M., *op. cit.*, bilj. 14., str. 45

⁶⁰ Hrstić, D., *op. cit.*, bilj. 44., str. 26.

⁶¹ Zakon o presađivanju ljudskih organa u svrhu liječenja, Narodne novine, br. 144/2012

st. 1.- 4. ZPLJO). Stoga, izjava o (ne)darivanju organa je negativna anticipirana naredba kojom odrasla punoljetna osoba odlučuje za vrijeme trajanja svog života dok je još sposobna za rasuđivanje o tome kako će raspolagati svojim dijelovima tijela u slučaju smrti. U konkretnom slučaju ona se pisanom izjavom unaprijed protivi darivanju svojih organa i tako odlučuje za budućnost kada ona neće imati mogućnost odlučivati. Ako osoba ne sastavi unaprijed anticipiranu naredbu kojom odbija darivanje svojih organa predmnijeva se da postoji naredba kojom ta osoba pristaje da će njezini organi biti darovani.⁶² Tako se Republika Hrvatska opredijelila za *opt out* sustav, odnosno pretpostavlja se pristanak na darivanje koji polazi od toga da su svi ljudi darivatelji osim onih koji su se tome izričito u pisanom obliku usprotivili.⁶³

Takav sustav predstavlja izuzetak od toga da kada se anticipirano odlučuje o stvarima koje su osobne to mora biti strogo osobno i individualno. Upravo kada nije sastavljena anticipirana naredba kojom se protivi darivanju organa, predmnijeva se da je sastavljena ona kojom se pristaje na darivanje. Tu se presumira ne samo postojanje volje pojedinca nego i sadržaj te volje. Tako zakonodavac zapravo prisiljava pojedinca da se za života negativno očituju inače će se njihova pasivnost smatrati pristankom na darovanje. Što je u suprotnosti sa svrhom anticipirane naredbe koja bi trebala biti izraz osobnog i individualnog očitovanja volje.⁶⁴ To potvrđuje i Kodeks medicinske etike i deontologije⁶⁵ koji određuje da nije etično uzimati dijelova tijela s umrle osobe radi presađivanja protivno volji obitelji ili ako se umrli za života tomu u pisanom obliku protivio (čl. 5. st. 1. Kodeksa).

6. JAVNI BILJEŽNICI KAO OSOBE OVLAŠTENE ZA SASTAVLJANJE I SOLEMNIZACIJU ANTICIPIRANIH ODLUKA

6.1. Oblik anticipiranih naredbi

Prema ObZ-u anticipiranu naredbu kojom se imenuje skrbnik djeteta za slučaj smrti roditelja moguće je dati u dva oblika. Osim anticipirane naredbe kao dijela oporuke koja se sastavlja u skladu s uvjetima Zakona o nasljeđivanju (dalje: ZN)⁶⁶, ona može biti dio ili

⁶² Milas Klarić, I., *op. cit.*, bilj. 10., str. 262.

⁶³ Nikolić, V., Hobljaj, H., Grbac, M., *op. cit.*, bilj. 14., str. 41.

⁶⁴ Milas Klarić, I., *op. cit.*, bilj. 10., str. 262.

⁶⁵ Kodeks medicinske etike i deontologije, Narodne novine, br. 55/2008, 139/2015

⁶⁶ Zakon o nasljeđivanju, Narodne novine, br. 48/2003, 163/2003, 35/2005, 127/2013, 33/2015, 14/2019

samostalni javnobilježnički akt reguliran Zakonom o javnom bilježništvu (dalje: ZJB).⁶⁷ Zajednička karakteristika ta dva oblika, ali i anticipiranih naredbi općenito je to da zakonodavac traži da one budu solemnizirane. Taj specifičan oblik traži se zbog važnosti odluka koje one sadrže, također sastavljanjem i ovjeravanjem od strane osobe s javnim ovlastima omogućuje se bolja kontrola anticipirane naredbe. Tako se želi otkloniti ili barem umanjiti vjerojatnost da volja koja je zapisana u anticipiranoj naredbi nije u skladu sa stvarnom voljom i željom sastavljača naredbe.⁶⁸ Pritom je važan Pravilnik o načinu vođenja očevidnika i spisa predmeta osoba pod skrbništvom, načinu popisa i opisa njihove imovine, podnošenju izvješća i polaganju računa skrbnika te sadržaju i obliku anticipiranih naredbi (dalje: Pravilnik)⁶⁹ koji osim načina sastavljanja regulira i sadržaj te oblik anticipiranih naredbi. Iako je Pravilnik usmjeren na postupanje u predmetima koji se odnose na postupke lišenja poslovne sposobnosti i s time povezanim institutom skrbništva, zbog sličnosti postupaka može se primijeniti i u slučajevima anticipiranih naredbi o povjeravanju roditeljske skrb.⁷⁰ Sličnost postupka najviše se vidi u karakteristici obiju vrsta anticipiranih naredbi – one su jednostrane izjave volje čije je izvršenje i primjena odgođena do nastupanja nemogućnosti pravno relevantnog očitovanja volje sastavljača zbog lišenja poslovne sposobnosti ili smrti. Osim sličnosti u postupku, ona se vidi i u zakonskom propisivanju oblika i pretpostavki da takva izjava bude valjana i proizvodi učinke, za što ObZ za anticipirane naredbe traži neki od oblika solemnizirane isprave.⁷¹ Pravilnik određuje da se anticipirana naredba propisana odredbama ObZ-a sastavlja u obliku javnobilježničke isprave (čl. 27. st. 1.).

Prema ZJB-u javnobilježničke isprave su javne isprave koje mogu biti različitih vrsta, dok je za anticipiranu naredbu najvažniji javnobilježnički akt. Javnobilježnički akt je javnobilježnička isprava o pravnim poslovima i izjavama koju su sastavili javni bilježnici (čl. 3. st. 1. ZJB). Nadalje, propisano je da je javnobilježnički akt osobito potreban za valjanost pravnog posla odnosno ugovora o raspolaganju imovinom maloljetnih osoba i osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost (čl. 53. st. 1. ZJB). Iako se ovim člankom uređuje raspolaganje imovinom, iz njega se može vidjeti želja zakonodavca da se posebnom formom i načinom sastavljanja isprave zaštite interesi i prava maloljetnika i osoba lišenih poslovne sposobnosti.

⁶⁷ Zakon o javnom bilježništvu, Narodne novine, br. 78/1993, 29/1994, 162/1998, 16/2007, 75/2009, 120/2016, 57/2022

⁶⁸ Žganec-Brajša, L., *op. cit.*, bilj. 15., str. 76.

⁶⁹ Pravilnik o načinu vođenja očevidnika i spisa predmeta osoba pod skrbništvom, načinu popisa i opisa njihove imovine, podnošenju izvješća i polaganju računa skrbnika te sadržaju i obliku anticipiranih naredbi, Narodne novine, br. 19/2021

⁷⁰ Žganec-Brajša, L., *op. cit.*, bilj. 15., str. 77.

⁷¹ Žganec-Brajša, L., *op. cit.*, bilj. 15., str. 77

Budući da se anticipirane naredbe tiču djece odnosno maloljetnika i osoba lišenih poslovne sposobnosti, čiji su interesi najugroženiji, može se zaključiti da i one trebaju biti u obliku javnobilježničkog akta. To je posebno važno kod anticipiranih naredbi vezanih za roditeljsku skrb, čije će izvršenje imati izravan i neposredan utjecaj na prava i interese djeteta o čijoj se roditeljskoj skrbi odlučuje. Dijete u trenutku sastavljanja i izvršenja anticipirane naredbe nije poslovno sposobno da bi zaštitilo svoje interese. Štoviše, ono je zbog smrti roditelja i dodatno ugroženo te je zaštita interesa djeteta potpuno ovisna o drugim osobama.⁷² Javni bilježnici su osobe s javnim ovlastima te oni sastavljaju, ovjeravaju i izvršavaju anticipiranu naredbu kao javnobilježnički akt. Stoga javni bilježnici su ti u čijim je rukama kontrola i zaštita prava i interesa djeteta odnosno osobe lišene poslovne sposobnosti.

U ObZ-u i Pravilniku propisano je da anticipirana naredba mora biti u obliku javnobilježničke isprave da bi se smatrala valjanom te se izravno ne navodi javnobilježnički akt kao oblik javnobilježničke isprave. Primjenom ZJB-a može se zaključiti da anticipirana naredba treba biti sastavljena u obliku javnobilježničkog akta kao odgovarajuće vrste javnobilježničke isprave.⁷³

Drugi oblik u kojem se može javiti anticipirana naredba prema odredbama ObZ-a jest u sklopu oporuke. Oporuka je institut nasljednog prava te se definira kao jednostrano, izričito i osobno očitovanje oporučiteljeve posljednje volje koje je usmjereno na raspolaganje za slučaj njegove smrti.⁷⁴ ZN uređuje oblike, vrste oporuka i pretpostavke za valjanost. Hrvatsko nasljedno pravo razlikuje pisane, usmene te javne i privatne oporuke. Kod anticipiranih naredbi koje mogu biti dio oporuke važna je podrška javnog tijela, u konkretnom slučaju javnog bilježnika. Javnu oporuku na oporučiteljev zahtjev sastavljaju u Republici Hrvatskoj javni bilježnici (čl. 32. st. 2. ZN). Javni bilježnici i u ovom obliku anticipirane naredbe sastavljaju i provjeravaju sadržaj, ukazuju na eventualne nedostatke, ali i paze da pri izvršavanju naredbe ona bude u skladu s interesima djeteta. Za privatnu oporuku propisano je da je za ispunjenje pretpostavke valjanosti dovoljno da ju je oporučitelj vlastoručno napisao i potpisao (čl. 30. st. 1.). Za usmene oporuke je propisano da oporučitelj može očitovati svoju posljednju volju usmeno pred dva istodobno nazočna svjedoka samo u izvanrednim okolnostima zbog kojih nije u stanju oporučiti ni u jednom drugom valjanom obliku. Svjedoci pred kojima je oporučitelj usmeno očitovao svoju posljednju volju dužni su bez odgode napisati sadržaj oporučiteljeva

⁷² *Ibidem*, str. 79.

⁷³ *Ibidem*

⁷⁴ Žganec-Brajša, L., *op. cit.*, bilj. 15., str. 79

očitovanja i što prije to predati sudu ili javnom bilježniku na čuvanje, ili ga usmeno ponoviti pred sudom ili javnim bilježnikom iznoseći kada je, gdje i u kojim je prilikama oporučitelj očitovao svoju posljednju volju (čl. 37. st. 1. i čl. 39. st. 1. ZN). Stoga, kontrola javnih bilježnika izostaje kod privatnih oporuka što za posljedicu može imati mogućnost neizvršenja dane oporuke. Također, i kod usmenih oporuka kontrola može izostati jer svjedoci mogu namjerno ili nenamjerno drugačije (ne)prenijeti volju koju je izrazio oporučitelj odnosno u konkretnom slučaju roditelj. No, kako je oporuka izjava volje oporučitelja koja se tiče različitih odnosa poslije njegove smrti uključujući odnos njega kao roditelja s njegovim djetetom, ostavljena je mogućnost da anticipirana naredba bude sastavljena u obliku oporuke.

Kada ObZ u odredbi članka 116. stavak 5. određuje da roditelj koji ostvaruje roditeljsku skrb može za života u oporuci ili u obliku javnobilježničke isprave (anticipirana naredba) imenovati osobu za koju smatra da bi se u slučaju njegove smrti najbolje skrbrila o djetetu, za zaključiti je da se ta izjava volje roditelja može dati ili u oporuci ili u obliku javnobilježničke isprave. No, nameće se pitanje je li izjava volje u obliku oporuke bez sudjelovanja javnog bilježnika izjednačena po svojoj snazi sa anticipiranom naredbom u obliku javnobilježničke isprave. Time postoji dvojba o valjanosti anticipirane naredbe sastavljene kao dio oporuke bez sudjelovanja javnog bilježnika, u odnosu na anticipiranu naredbu u obliku javnobilježničke isprave za koju je vezan stroži formalizam, a što se ne zahtjeva kod oporučne izjave volje. Drugim riječima, treba li anticipiranu naredbu sadržanu u oporuci solemnizirati javni bilježnik da bi ona bila valjana, a što iz citirane odredbe ObZ-a ne proizlazi, njezinim gramatičkim tumačenjem. Također, postavlja se pitanje koji bi se od roditelja odlučio za strožu, a samim time i skuplju formu javnobilježničkog akta ako iste učinke može proizvesti sastavljanjem oporuke u pisanom obliku ili sastavljanjem usmene oporuke? No, primjenom ObZ-a kao *lex specialis*-a u konkretnom slučaju, oporuka koja sadrži anticipiranu naredbu ipak treba biti u kvalificiranom obliku odnosno ovjerena od javnog bilježnika jer iako je skuplja to je i pravno najsigurnija varijanta.

6.2. Sadržaj anticipiranih naredbi

Minimalni sadržaj anticipirane naredbe koji je propisan Pravilnikom jedinstven je te nužan da bi se naredba smatrala pravilno sastavljenom, samim time i valjanom. Neovisno

sastavlja li se anticipirana naredba za postupke lišenja poslovne sposobnosti ili povjeravanje roditeljske skrbi za slučaj smrti ona obavezno mora sadržavati :

- podatke o davatelju naredbe (osobno ime, osobni identifikacijski broj, datum i mjesto rođenja, prebivalište, boravište),
- izjavu kojom davatelj naredbe određuje osobu za koju bi htio da se imenuje skrbnikom, odnosno zamjenikom skrbnika za slučaj lišenja poslovne sposobnosti, odnosno izjavu roditelja o izboru osobe skrbnika za slučaj ispunjenih pretpostavki za imenovanje skrbnika djetetu
- izjavu kojom pristaje da mu se ta osoba imenuje posebnim skrbnikom u postupku radi lišenja poslovne sposobnosti,
- izjavu kojom je davatelj naredbe odlučio o postupcima i mjerama kao što su sterilizacija, doniranje tkiva i organa te mjerama održavanja na životu,
- podatke o imenovanoj osobi (osobno ime, osobni identifikacijski broj, datum i mjesto rođenja, prebivalište, boravište te podatke za kontakt).⁷⁵

Pravilnik tako propisuje minimalne elemente koje anticipirana naredba mora sadržavati da bi se smatrala pravilno sastavljenom i valjanom. Osim osobnih podataka koji služe za identifikaciju davatelja naredbe i imenovane osobe, temeljni sadržaj anticipirane naredbe su izjave volje. Najbitnija je ona kojom davatelj naredbe imenuje osobu skrbnika za slučaj lišenja poslovne sposobnosti ili imenuje osobu skrbnika za dijete u slučaju svoje smrti. Također, bitna je i izjava osobe koja se imenuje skrbnikom da prihvaća ulogu posebnog skrbnika u postupku lišenja poslovne sposobnosti. No, takva izjava se ne poznaje u postupku imenovanja skrbnika djetetu u slučaju smrti roditelja. Do primjene anticipirane naredbe kojom se imenuje skrbnik djeteta doći će samo u slučaju smrti roditelja. Naravno, i tada uz provođenje kontrole od strane Centra za socijalnu skrb koji procjenjuje je li takvo imenovanje u skladu s najboljim interesom i dobrobiti djeteta.⁷⁶

6.2. Očevidnik anticipiranih naredbi

⁷⁵ Čl. 27. st. 2. Pravilnika

⁷⁶ Žganec-Brajša, L., *op. cit.*, bilj. 15., str. 78

Pravilnikom je propisana obveza centra za socijalnu skrb (dalje: CZSS) da vodi očevidnike anticipiranih naredbi. Prema Pravilniku kopiju anticipirane naredbe javni bilježnik je dužan dostaviti centru za socijalnu skrb nadležnom prema mjestu prebivališta odnosno boravišta davatelja naredbe (čl. 28. st. 2. Pravilnika). Tom odredbom nalaže se suradnja javnog bilježnika i mjesnog nadležnog CZSS-a koji vodi evidenciju odnosno očevidnik anticipiranih naredbi.⁷⁷ Postojanje takve evidencije preduvjet je za provedbu odluka u anticipiranim naredbama te postupanje nadležnog tijela pri procjeni treba li ili ne izvršiti anticipiranu naredbu. Prikupljanje podataka u evidenciju prvi je korak u saznavanju javnog tijela za postojanje anticipirane naredbe. Javni bilježnici su dužni sastavljenu anticipiranu naredbu dostaviti nadležnom CZSS-u. Iako za to nije propisan ni instruktivni rok, može se pretpostaviti da bi to trebalo učiniti čim je predmetna naredba pravovaljano sastavljena. Također, ako javni bilježnik ne dostavi anticipiranu naredbu, a CZSS raspolaže informacijama o postojanju anticipirane naredbe te osobama na koje se ona odnosi, isti može zahtijevati dostavljanje od javnog bilježnika. Zanimljivo je da ne postoje propisani pravni mehanizmi koji bi javnog bilježnika prisilili da dostavi podatke koje on odbija dostaviti.⁷⁸

Također, u nadležnosti CZSS-a je i vođenje očevidnika osoba pod skrbništvom i registar osoba pod posebnim skrbništvom (čl. 2. Pravilnika). Registar osoba pod skrbništvom vodi se za osobe lišene poslovne sposobnosti i za djecu pod skrbništvom (čl. 7. Pravilnika). Već je navedeno da je CZSS tijelo koje odlučuje je li izvršenje odluke u anticipiranoj naredbi u skladu s dobrobiti i interesima djeteta. Stoga je obavijest javnog bilježnika nadležnom CZSS-u da anticipirana naredba postoji i koji je njezin sadržaj nužna kod procjene je li određena naredba u skladu s dobrobiti djeteta te hoće li se ona izvršiti.

Osim CZSS-a, Pravilnikom je propisano da evidenciju anticipiranih naredbi vodi Hrvatska javnobilježnička komora sukladno propisima koji uređuju način vođenja evidencije o obvezujućim izjavama, način pohranjivanja, čuvanja i ostvarivanja prava pristupa podacima iz obvezujućih izjava (čl. 28. st. 3).

Hrvatska javnobilježnička komora je na temelju Pravilnika o načinu vođenja evidencije o obvezujućim izjavama, načinu pohranjivanja, čuvanja i ostvarivanja prava pristupa podacima iz obvezujućih izjava (dalje: Pravilnik 2)⁷⁹ i Zakona o javnom bilježništvu (dalje: ZJB)⁸⁰

⁷⁷ *Ibidem*, str. 80.

⁷⁸ *Ibidem*, str. 81.

⁷⁹ Pravilnik o načinu vođenja evidencije o obvezujućim izjavama, načinu pohranjivanja, čuvanja i ostvarivanja prava pristupa podacima iz obvezujućih izjava, Narodne novine, br. 16/2015

⁸⁰ Zakon o javnom bilježništvu, NN br. 78/1993, 29/1994, 162/1998, 16/2007, 75/2009, 120/2016, 57/2022

donijela Odluku o ustroju registra anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku (dalje: Odluka).⁸¹ Stoga, Hrvatska javnobilježnička komora ustrojava i vodi registar anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku (dalje: Registar). Odlukom se propisuje oblik i sadržaj Registra, te način vođenja evidencije o obvezujućim izjavama koja se vodi za osobe koje su dale ili opozvale obvezujuću izjavu (čl.1. st. 1. i 2. Odluke). Propisano je također koji se podaci o obvezujućim izjavama moraju evidentirati (čl. 2. Odluke). Ovlaštene osobe za unos podataka u Registar su Hrvatska javnobilježnička komora i javni bilježnik, dok pravo uvida u Registar bez prava unosa podataka imaju općinski sud, centar za socijalnu skrb, liječnik i zakonski zastupnik osobe koja je sastavila anticipiranu naredbu i/ili punomoć (čl. 3. i 6. Odluke). U registar anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku evidentiraju se podaci o sastavljanju obvezujuće izjave, opozivu obvezujuće izjave, pokretanju postupka za opoziv obvezujuće izjave od strane nadležnog centra za socijalnu skrb, odluka suda o izdanoj privremenoj mjeri zaštite interesa osoba s duševnim smetnjama, odluka suda o prestanku važenja obvezujuće izjave, podaci o smrti davatelja izjave ili osobe od povjerenja, te podaci o odluci i datumu odluke o lišenju poslovne sposobnosti davatelja izjave ili osobe od povjerenja. Javni bilježnici su dužni neposredno nakon sastavljanja obvezujuće izjave odnosno opoziva obvezujuće izjave podatke o sastavljanju upisati u Registar. Opoziv obvezujuće izjave mogu dati davatelj izjave i osoba od povjerenja kod bilo kojeg javnog bilježnika koji je o opozivu obvezujuće izjave dužan obavijestiti drugu stranu i javnog bilježnika koji je sastavio javnobilježnički akt o davanju obvezujuće izjave (čl. 4. st. 1. - 3. Odluke).

Podaci iz Registra anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku govore da je u Republici Hrvatskoj izrađen mali broj anticipiranih naredbi, štoviše taj institut je i dalje nepoznat široj javnosti. Osim javnosti, i među stručnjacima malo je poznato o mogućnostima sastavljanja i provedbe anticipirane naredbe.⁸²

7. IZAZOVI ANTICIPIRANE NAREDBE

Kompleksnost instituta anticipiranog odlučivanje posljedica je minimalnog broja odredbi i različitih zakonskih i podzakonskih propisa koji ga uređuju, ali i njegovog rijetkog

⁸¹ Odluka o ustroju registra anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku NN br. 20/2017

⁸² Župan, I., *op. cit.*, bilj. 9., str. 532.

korištenja u praksi. Zbog toga je nužno ukratko i sažeto prikazati pitanja, zahtjeve i izazove koji se javljaju prilikom regulacije anticipiranog odlučivanja te ponuditi moguća rješenja.

Forma anticipiranog odlučivanja kao što je već navedeno, može biti u obliku ugovora ili jednostranog pravnog posla. Oportuno je da opunomoćenik zna za anticipiranu punomoć i da se izjasni prihvaća li ili ne biti anticipiranim punomoćnikom. Posljedično, prihvatom anticipirana punomoć postaje ugovor odnosno dvostrani pravni posao.⁸³

Prijenos anticipirane punomoći nije ranije navedenom Preporukom br. 11 iz 2009. određen, što ostavlja na slobodu zakonodavstvu države da to pitanje uredi. Isto tako, sama punomoć može imati odredbe u kojima se navode pretpostavke za prijenos, slučajevi kada je prijenos moguć i kod kojih odluka.⁸⁴

Stupanje na snagu anticipiranih odluka, u prvom redu anticipiranih punomoći kao trenutak od kada opunomoćenik poduzima radnje u ime i za račun opunomoćitelja je trenutak nastupanja nesposobnosti opunomoćitelja. Sam institut postoji radi zaštite osoba koje su nesposobne za odlučivanje te da bi se zaštitilo od njegove moguće zlouporabe potrebno je utvrditi vrijeme ispunjenja pretpostavki kojom anticipirana naredba stupa na snagu odnosno kad nastupa njezino djelovanje. Postoji više mogućnosti kako regulirati stupanje na snagu anticipirane naredbe. Prva mogućnost je da anticipirana naredba stupa na snagu već trenutkom donošenja i ostaje na snazi do trenutka gubitka sposobnosti opunomoćitelja. Druga mogućnost zahtijeva da se činjenica gubitka sposobnosti opunomoćitelja registrira ili notificira s ciljem praćenja rada opunomoćenika. Prema trećoj mogućnosti anticipirana naredba stupa na snagu u trenutku kada opunomoćitelj postane nesposoban, ali se tada otvaranju brojna pitanja. Potrebno je utvrditi koji je to trenutak kada opunomoćitelj postaje nesposoban, tko će to utvrditi, na koji način, po čijem zahtjevu i kojim obliku, temeljem mišljenja vještaka ili liječničkog nalaza. Moguće je i da treća osoba koja određuje stupanje na snagu drži tu punomoć kod sebe do trenutka kada ona počne proizvoditi pravne učinke. Isto tako, zakonodavac može zahtijevati da sud ili drugo tijelo potvrdi da je punomoć na snazi i da proizvodi pravne učinke, što bi značilo veću sigurnost zaštite te osobe, ali i duži vremenski period trajanja postupka zbog uplitanja državnog tijela.⁸⁵

⁸³ Vodopija Čengić, Lj., Gložinić, S., Sudar T., Javno bilježništvo i vođenje registra Hrvatske javnobilježničke komore, Javni bilježnik, vol. 35, 2011, str. 21- 40

⁸⁴ *Ibidem*

⁸⁵ *Ibidem*

Upravo zbog toga što se anticipirana naredba sastavlja vremenski ranije od nastupanja okolnosti kojima će ona stupiti na snagu, nužno je propisati postupak promjene ili opoziva anticipirane naredbe uslijed eventualno promijenjenih životnih okolnosti nakon sastavljanja anticipirane naredbe.

Prema Preporuci br. 11 iz 2009. godine osoba koja je sastavila može u bilo kojem trenutku opozvati danu punomoć. Opoziv anticipiranih punomoći, bilo da se radi o jednostranim izjavama volje ili o ugovoru kao dvostranom pravnom poslu mora biti moguć. Davatelj punomoći mora imati pravo opozvati anticipiranu punomoć sve dok mu njegovo stanje to dopušta, dok je svjestan i sposoban shvatiti značenje i pravne posljedice davanja i opoziva anticipirane punomoći. O opozivu trebaju biti obaviješteni opunomoćenik, treće osobe koje provode nadzor, a ako se takve punomoći prijavljuju u registar i činjenicu opoziva treba zabilježiti.⁸⁶

Naše zakonsko uređenje ovog područja je manjkavo jer nakon sastavljanja anticipirane naredbe i unosa iste u Registar, zapravo ne postoji zakonski okvir koji bi uređivao pitanje naknadnih izmjena anticipirane naredbe, pa u konačnici i opoziva iste. Naime, jedan dio materije uređen je ObZ-om dok je drugi dio materije uključujući i pitanje opoziva anticipirane naredbe uređeno podzakonskim propisom odnosno Pravilnikom što nikako ne doprinosi koherentnosti sustava.

Pitanja ovjere, potvrde, registracije, notifikacije i obavijesti zakonodavstva drugih država rješavaju na različite načine. Moguće je da na anticipiranoj punomoći opunomoćitelj sam ovjeri ili potvrdi svoj potpis, može to učiniti u trenutku prijave punomoći u registar i/ili uz prisutnost svjedoka. Postoji mogućnost ovjere tek kad anticipirana naredba stupi na snagu. Također, javnim bilježnicima može biti povjereno izdavanje potvrde o stupanju na anticipiranih punomoći nakon što pribave anticipiranu punomoć i odgovarajuću liječničku dokumentaciju. Na temelju tih isprava javni bilježnik potvrđuje anticipiranu punomoć i izdaje je opunomoćeniku te je tako zaštićena pravna sigurnost trećih osoba koje se mogu pouzdati u pravnu valjanost te punomoći. Registracija anticipiranih punomoći može biti dobrovoljna ili obvezna, a registar može voditi javnobilježnička komora ili središnja banka podataka. Gdje je propisana obvezna registracija, anticipirana punomoć ne može proizvoditi pravne učinke niti opunomoćenik može poduzimati pravne radnje prije nego što se obavi registracija nadležnog tijela koje vodi registar. Isto tako u zakonodavstvima u kojima je propisano da anticipirane

⁸⁶ *Ibidem*

punomoći sastavljaju javni bilježnici ili odvjetnici postoji njihova obveza da registriraju punomoć kod nadležnog tijela ili da to učini sam opunomoćitelj ili osoba opunomoćenika. U zakonodavstvima gdje je registracija anticipirane punomoći dobrovoljna, o volji samog opunomoćitelja ovisi hoće li se registrirati ili ne. Neovisno o dobrovoljnoj ili obaveznoj registraciji, bitno je da opunomoćitelj i opunomoćenik, ali i uža obitelj budu obaviješteni o obvezi i mogućnosti podnošenja prijave o anticipiranoj naredbi nadležnom tijelu ili registru. Također, moguće je odrediti da se registrira i prihvat anticipirane punomoći od strane opunomoćenika kako bi bilo sigurno da će on poduzeti radnje koje su navedene u punomoći kad se za to ispune pretpostavke. Uz to moguće je rješenje da opunomoćitelj akt registracije anticipirane punomoći veže uz trenutak nastupanja nesposobnosti odlučivanja i stupanja na snagu same punomoći. Obavijest o postojanju punomoći i njenom prijatu se, osim opunomoćitelju, mogu dati i njegovom bračnom drugu, partneru ili obitelji jer oni mogu u slučaju zlouporabe to prijaviti nadležnom tijelu. U slučaju obveze registracije potrebno je propisati tko ima pravo pristupa bazi podataka i informacijama sadržane u registru.⁸⁷

Od oblika anticipirane punomoći preporučuje se pisani oblik te potpis ili potvrda od strane opunomoćitelja. Uz to poželjno je da punomoć bude i datirana. Neka zakonodavstva smatraju da je dovoljno da sam opunomoćitelj sastavi anticipiranu naredbu i da se on potpiše i ovjeri potpis uz prisutnost svjedoka. Uloga ovjere i prisutnosti svjedoka je njegova potvrda da je opunomoćitelj u trenutku davanja punomoći bio sposoban to učiniti, da je to napisao dobrovoljno, bez pritiska, utjecaja, zablude, prisile ili prijevare ili nekih drugih razloga koji bi utjecali na pravnu valjanost. Dakle, anticipirana punomoć može biti rukom pisana privatna isprava, isprava napisana pred svjedocima, privatna isprava na kojoj je ovjeren potpis opunomoćitelja i javna isprava u obliku javnobilježničkog akta. Prednost anticipirane naredbe kao javnobilježničkog akta je u tome što se jamči točno prenošenje volje opunomoćenika, veća dokazna snaga javnobilježničke isprave. Također, javni bilježnik prilikom njezinog sastavljanja daje strankama propisana upozorenja i potvrđuje poslovnu sposobnost opunomoćitelja.⁸⁸

Što se tiče nadzora, Preporuka br. 11 iz 2009. poziva države da uredi mehanizam zaštite i kontrole valjanosti, područja primjene, stupanja na snagu, sposobnosti opunomoćitelja itd. Stoga, mehanizam nadzora može biti uspostavljen tako da sam opunomoćitelj u punomoći imenuje osobu koja će provoditi nadzor nad radom opunomoćenika, da tijela javne vlasti prate i ispituju rad opunomoćenika ako to traže treće osobe koje imaju neki financijski interes ili ako

⁸⁷ *Ibidem*

⁸⁸ *Ibidem*

to zahtijevaju financijski ili medicinski razlozi te ako postoji sumnja u zluporabu položaja opunomoćitelja.⁸⁹

Prestanak anticipiranih naredbi najčešće je taksativno naveden u zakonodavstvima. Do prestanka punomoći može doći zbog smrti opunomoćitelja, smrti opunomoćenika, zloupotrebe ovlasti iz punomoći na štetu opunomoćitelja, otkazivanje punomoći, nesposobnost opunomoćenika itd. Također, prestanak punomoći se treba zabilježiti u registar, a posljedica prestanka je da poslove navedene u punomoći preuzima tijelo javne vlasti.⁹⁰

Zaključno, danas pozitivni propisi u Republici Hrvatskoj kroz nekoliko ranije navedenih zakonskih odredbi, gore navedenih Pravilnika i Odluka ipak reguliraju anticipiranu naredbu te daju odgovore na pojedina pitanja, izazove i zahtjeve koji se javljaju. No, neka pitanja još nisu regulirana propisima, te se zakonodavstva upućuju na Preporuku br. 11 iz 2009. godine koja dalje navodi da svaka država ima slobodu sama urediti pojedina pitanja što opet dovodi do nedostatka propisa i regulacije.

8. ZAKLJUČAK

Postojeći sustav koji uređuje institut anticipirane naredbe kroz nekoliko različitih zakonskih i podzakonskih propisa ne ulijeva osjećaj koherentnosti i dobre povezanosti koji su potrebni da bi ovaj institut zaživio i počeo ispunjavati svoju svrhu. Iako novina, institut anticipiranog odlučivanja je dosad pokazao svoje prednosti. Uz brojne prednosti ovog instituta, nedostaci koji uzrokuju probleme u pravnom reguliranju za posljedicu imaju njegovu ne primjenu.

Jedan od najvećih problema je nedostatak pozitivnih propisa koji reguliraju ovaj institut. Trenutno različiti propisi kroz nekoliko odredbi dovode do nejednakog tumačenja, pa i primjene ovog instituta. Potrebno je prije svega, odlučiti se za jedan model normativnog uređenja te donijeti jedinstveni propis koji će obuhvaćati sve oblike anticipiranog odlučivanja od skrbničke zaštite kod djece, potpomognutog odlučivanja kod osoba nesposobnih za odlučivanje do raspolaganja pacijenata. Stoga je nužno institut anticipiranih naredbi cjelovito

⁸⁹ *Ibidem*

⁹⁰ *Ibidem*

urediti unutar jednog zakonskog akta u kojem će se regulirati vrste anticipiranih naredbi, oblik, pretpostavke valjanosti, nadležno tijelo pred kojim se sklapaju anticipirane naredbe, opoziv i promjena istih te sva druga za primjenu važna pitanja. Odabirom odgovarajućeg modela, institutom bi se jedinstveno rukovalo, procedura primjene bila bi jednostavnija i prohodnija te bi se donosila jedinstvena rješenja.

Također, potrebno je urediti i jedinstveni način pohrane i registracije različitih anticipiranih odluka donesenih zbog različitih okolnosti. Ključnu ulogu bi trebala imati Hrvatska javnobilježnička komora koje već vodi Registar obvezujućih izjava. Ona već ispunjava potrebne tehničke uvjete te je povezana s centrima za socijalnu skrb i liječnicima, čiju ulogu ne treba zanemariti. Stoga je primarno i nužno unaprijediti postojeći pravni sustav ili donijeti novi koji će ne jednom mjestu obuhvatiti sve izazove i na jedinstven način riješiti sva pitanja i nedoumice.

Nadalje, pitanje je bi li prosječan čovjek znao i mogao odgonetnuti kako primijeniti taj institut u slučaju potrebe, a bez da angažira profesionalnu pravnu pomoć. Upravo jednostavnost u primjeni koja bi omogućila da prosječni čovjek koristi ovaj institut samostalno bez angažiranja stručnjaka i profesionalaca potaknula bi njegovo korištenje.

Osim postojanja jedinstvenog propisa i njegove jednostavnije primjene jedna od ideja kako potaknuti građane na korištenje ovog instituta je i njegova veća dostupnost javnosti. Jedna od mogućnosti kako javnost potaknuti je postojanje obrasca koji bi bio dostupan javnosti te koji bi uz potrebno informiranje od strane medija zasigurno promicao njegove prednosti i koristi. Također, potrebno je potaknuti i svijest građana jer uvođenjem pravnih instituta anticipiranih punomoći i anticipiranih naredbi u pravni sustav Republike Hrvatske značilo bi daljnji doprinos jačanju zaštite ljudskih prava i promicanje načela „samoodređenja“ pojedinca, što bi posljedično ojačalo položaj i prava odraslih osoba koje imaju određeni oblik nesposobnosti.⁹¹

Kroz svoju kratku povijest u hrvatskom pravnom sustavu ovaj institut je pokazao mnoge prednosti, ali je i ostavio prostora za napredak. Potaknuti građane da sastavljaju anticipirane naredbe i odlučuju o svom životu u budućnosti ključ je zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda. Stoga je neupitno da se institut anticipirane naredbe treba približiti javnosti kako bi postao učestaliji u upotrebi i samim time dobio i ispunio svoju primarnu svrhu.

⁹¹ Vodopija Čengić, Lj., Gložinić, S., Sudar T., Javno bilježništvo i vođenje registra Hrvatske javnobilježničke komore, Javni bilježnik, vol. 35, 2011, str. 21- 40

9. LITERATURA

1. Draft Recommendation on Principles concerning Continuing powers of Attorney and Advance Directive for Incapacity and its Explanatory Memorandum – Preporuka CM/Rec(2009)11 usvojena od strane Odbora ministara 9. prosinca 2009. godine, dostupna na: <https://rm.coe.int/168070965f>
2. Hrabar, D., Pravo na pobačaj - pravne i nepravne dvojbe, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 65, 2015.,6, str. 789- 810.
3. Hrabar, D., Hlača, N., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., Majstorović, I., Čulo Margaletić, A., Šimović, I., Obiteljsko pravo, Narodne novine, 2021.
4. Hrštić, D., Anticipirano odlučivanje pacijenata, Zagrebačka pravna revija. 5, 2016., 1, str. 11- 36.
5. Izvješće o radu ureda Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom iz 2015., dostupno na: <http://posi.hr/wp-content/uploads/2018/01/IZVJESCE-O-RADU-UREDA-PRAVOBRANITELJICE-ZA-OSOBE-S-INVALIDITETOM-ZA-2015.pdf>
6. Kodeks medicinske etike i deontologije, Narodne novine br. 55/2008, 139/2015
7. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 18/1997., 6/1999., 14/2002., 13/2003., 9/2005., 1/2006. i 2/2010
8. Maganić, A., Anticipirane naredbe u hrvatskom pravnom sustavu, Javni bilježnici u europskom kontekstu. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2019., str. 57- 89.
9. Milas Klarić, I., Anticipirana naredba u Pravni status skrbnika kao jamstvo zaštite ljudskih prava odraslih, Doktorska disertacija, Pravni fakultet u Zagrebu, 2010.
10. Nikolić, V., Hobljaj, H., Grbac, M., Anticipirano odlučivanje građana u Republici Hrvatskoj, Javni bilježnik, 25, 2021, 48, str. 29 - 58.
11. Odluka o ustroju registra anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku, Narodne novine, br. 20/2017
12. Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 103/2015, 98/2019, 47/2020
13. Paralelno izvješće o provedbi Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, dostupno na <http://posi.hr/wp-content/uploads/2018/02/Paralelno-izvje%C5%A1%C4%87e-o-provedbi-Konvencije-o-pravima-osoba-s-invaliditetom.pdf>

14. Pravilnik o načinu vođenja evidencije o obvezujućim izjavama, načinu pohranjivanja, čuvanja i ostvarivanja prava pristupa podacima iz obvezujućih izjava, Narodne novine, br. 16/2015
15. Pravilnik o načinu vođenja očevidnika i spisa predmeta osoba pod skrbništvom, načinu popisa i opisa njihove imovine, podnošenju izvješća i polaganju računa skrbnika te sadržaju i obliku anticipiranih naredbi, Narodne novine, br. 19/2021
16. Radolović, A., Biološka oporuka u pravu osobnosti i medicinskom pravu (pravo osobnosti i trgovačko-zdravstveni aspekti), Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 40, 2019., str. 147-164.
17. Vodopija, Čengić, Lj., Gložinić, S., Sudar T., Javno bilježništvo i vođenje registra Hrvatske javnobilježničke komore, Javni bilježnik, vol. 35, 2011., str. 21- 40.
18. Vodopija, Čengić Lj., Kemec Kokot, I. Autorizirano izlaganje uvodničarki Ljiljane Vodopija Čengić i Ive Kemec Kokot na 189. tribini Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Kluba pravnika grada Zagreba, 27. studeni 2014. Bilten br. 109.: Anticipirane punomoći i javno bilježništvo
19. Zakon o javnom bilježništvu, Narodne novine, br. 78/1993, 29/1994, 162/1998, 16/2007, 75/2009, 120/2016, 57/2022
20. Zakon o nasljeđivanju, Narodne novine, br. 48/2003, 163/2003, 35/2005, 127/2013, 33/2015, 14/2019
21. Zakon o presađivanju ljudskih organa u svrhu liječenja, Narodne novine, br. 144/2012
22. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Narodne novine, br. 76/2014
23. Zakon o zaštiti prava pacijenata, Narodne novine, br. 169/2004, 37/2008
24. Žganec-Brajša, L., Anticipirane naredbe i roditeljska skrb, Hrvatska pravna revija, srpanj/kolovoz, 2018., str. 70- 82.
25. Župan, I., Anticipirana naredba u duhu Hrvatskog zakonodavstva, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i prakse, 2021., str. 527- 532.